

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ

KAPCEM

KAMU POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME MERKEZİ

TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASININ DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Editör

Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK

Hazırlayanlar

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Fahri DAĞI

Doç. Dr. Deva ÖZDER

Dr. Öğr. Üyesi Elif Gizem KARAOĞLU KİRENİ

Doç. Dr. Sardbek BOLTABAYEV

KAPGEM-17

**TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK
POLİTİKA RAPORU**

24.09.2026

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	3
EXECUTIVE SUMMARY.....	7
GİRİŞ.....	11
1. MEVCUT DURUM VE PROBLEM ANALİZİ.....	12
1.1. Türk Devletlerinde SOKÜM Envanterleri ve UNESCO Kayıtları.....	12
1.2. Mevcut Envanter Sistemlerinde Temel Sorunlar ve Dijitalleşme İhtiyacı.....	16
1.3. Ortak Dijital Belleğin Kültürel ve Stratejik Önemi.....	18
2. YÖNTEM	20
3. POLİTİKA ÖNERİSİ.....	21
3.1. Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Modelinin Oluşturulması	21
3.2. Ortak Veri Standartları ve Teknik Altyapının Geliştirilmesi.....	24
3.3. Kurumsal Yönetişim ve Koordinasyon Mekanizmasının Oluşturulması	27
3.4. Topluluk Hakları, Etik, Veri Egemenliği ve Yapay Zekâ Kullanımının Düzenlenmesi.....	29
3.5. Dijital Belleğin Eğitim, Araştırma ve Kültürel Diplomasi Alanlarında Kullanılması	32
3.6. Dijital Bellek Modelinin Uygulanması ve Yol Haritası.....	35
SONUÇ.....	39
KAYNAKÇA	43
EKLER	45

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türk dünyası; sözlü anlatılar, müzik, halk oyunları, el sanatları, geleneksel üretim biçimleri ve toplumsal uygulamalar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılan, ortak tarihsel ve kültürel bağlarla şekillenmiş zengin bir somut olmayan kültürel mirasa sahiptir. Bu mirasın birçok unsuru farklı Türk devletlerinde ortak veya ilişkili biçimlerde yaşamaya devam ederken, her ülke ve topluluk söz konusu mirası kendi tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamı içinde özgün adlandırmalar, uygulama biçimleri ve yerel yorumlarla sürdürmektedir. Bu nedenle Türk dünyasının kültürel mirasının korunması, yalnızca ortak unsurların belirlenmesini değil, bu ortaklığın içindeki yerel farklılıkların da görünür ve korunabilir hâle getirilmesini gerektirmektedir.

Türk devletlerinde somut olmayan kültürel mirasa ilişkin ulusal envanter sistemleri bulunmaktadır. Ancak bu sistemler kayıt yapıları, sınıflandırmalar, terminoloji, güncelleme biçimleri, dijital altyapı ve erişim koşulları bakımından birbirinden farklıdır. Söz konusu farklılıklar, ulusal sistemlerin kendi amaçları bakımından bir eksiklik oluşturmamaktadır. Temel sorun, farklı ülkelerde bulunan ortak veya ilişkili kültürel miras kayıtlarının tek bir erişim ortamından birlikte görülememesi, karşılaştırılamaması ve aralarındaki ilişkilerin yeterince görünür hâle getirilememesidir.

Bu raporun temel politika önerisi, Türk dünyasındaki mevcut ulusal envanterlerin yerine yeni bir ortak envanter oluşturmak değil, ulusal sistemleri koruyarak bu sistemlerdeki kayıtları merkezî bir ortak dijital platform üzerinden ilişkilendirmektir. Bu doğrultuda, bu politika raporunda ulusal veri egemenliğini ve kültürel çeşitliliği korurken ortak erişim, arama ve karşılaştırma imkânı sağlayan Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Modeli önerilmektedir. Model, ortak erişim, arama ve ilişkilendirme için gerekli temel kayıt bilgilerinin merkezî ortak platformda; ayrıntılı, resmî ve erişimi sınırlandırılmış verilerin ise ilgili ulusal sistemlerde korunmasına dayanan iki katmanlı bir dijital bellek mimarisi üzerine kurulmaktadır.

Modelin ilk katmanını Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Platformu, ikinci katmanını ise ülkelerin mevcut ulusal envanter sistemleri oluşturmaktadır. Ortak platformda kültürel miras unsurunun resmî kayıt adı, varsa yerel adlandırmaları, ülke ve bölge bilgisi, kısa tanımı, kaynak kurum, ulusal kayıt kimliği, erişim durumu ve ilişkili kayıtlar gibi ortak erişim için gerekli bilgiler yer almaktadır. Ayrıntılı resmî açıklamalar, yüksek çözünürlüklü görsel-işitsel materyaller, saha kayıtları,

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

kişisel bilgiler ve erişimi sınırlandırılmış kültürel içerikler ise ilgili ülkenin ulusal sisteminde korunmaktadır. Böylece merkezî bir erişim ve ilişkilendirme platformu oluşturulurken, bütün ulusal kültürel miras verilerinin merkezî sisteme aktarılması zorunlu tutulmamaktadır. Diğer taraftan sunulan modelde, katılımcı ülkelerin ulusal Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) envanterleri ile Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformu arasında sistemler arası otomatik veri bağlantısı kurulur. Ulusal kaynaklarda yapılan güncelleme, düzeltme veya erişim değişiklikleri ortak platforma otomatik olarak yansıtılır. Böylece ortak platformda yer alan kayıtların güncelliği ve doğruluğu ulusal kaynaklarla sürekli olarak eş zamanlı biçimde korunur.

Modelde farklı ülkelerdeki resmî kayıtlar kendi adlandırmaları, uygulama biçimleri, yerel özellikleri ve kurumsal kaynaklarıyla korunmakta; ortak platformda bu kayıtlar arasındaki kültürel ilişki ayrıca tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, Türk dünyasının ortak kültürel mirasını görünür hâle getirirken farklı ulusal ve yerel biçimlerin tek bir kültürel tanıma indirgenmesini önlemektedir. Çok dillilik, özgün yazım biçimlerinin korunması ve farklı alfabelerde arama imkânı bu yaklaşımın temel parçalarını oluşturmaktadır.

Ortak dijital belleğin sürdürülebilirliği yalnızca teknik altyapıya bağlı değildir. Bu nedenle rapor, açık görev ve sorumluluklara dayanan çok düzeyli bir yönetim mekanizması önermektedir. Her katılımcı ülkede yetkili bir ulusal koordinatör kurum bulunması; ülkeler arası ortak kararların eşit temsile dayalı Dijital Bellek Yürütme Kurulu tarafından alınması; günlük teknik işleyişin Teknik Sekreteryaya tarafından yürütülmesi; bilimsel, terminolojik, kültürel ve etik meselelerin ise Bilim ve Etik Kurulu tarafından değerlendirilmesi önerilmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı hükümetler arası koordinasyona, TÜRKSOY ise kültürel iş birliği ve görünürlük boyutuna katkı sağlayabilecek kurumsal paydaşlar olarak konumlandırılmaktadır.

Modelin bir diğer temel ilkesi ulusal veri egemenliğinin korunmasıdır. Hangi resmî verilerin ortak platforma aktarılacağı, hangi verilerin ulusal sistemde tutulacağı ve hangi erişim koşullarının uygulanacağı konusunda nihai yetki ilgili ülkenin yetkili kurumunda kalmaktadır. Ortak platform ulusal envanterlerin yerine geçen yeni bir idarî yapı oluşturmamakta; ulusal kaynaklara dayanan ortak erişim ve ilişkilendirme işlevi görmektedir. Aynı ilke topluluk hakları bakımından da geçerlidir. Somut olmayan kültürel mirasın dijital ortama aktarılması, bütün içeriklerin sınırsız biçimde kamuya açılması anlamına gelmemektedir. Mirası yaşatan toplulukların, kültürel içeriklerinin nasıl tanımlandığı, hangi bilgilerin paylaşılacağı ve hangi kullanım biçimlerine izin verileceği konusundaki görüşleri sisteme dâhil edilmektedir. Böylece

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

topluluklar yalnızca veri sağlayan aktörler değil, kendi kültürel miraslarının dijital temsilde söz sahibi taraflar olarak kabul edilmektedir.

Rapor ayrıca erişim hakkı ile yeniden kullanım hakkını birbirinden ayırmaktadır. Bir fotoğrafın, ses kaydının, videonun veya sözlü anlatının çevrim içi olarak görüntülenebilmesi; söz konusu içeriğin ticari kullanım, değiştirme, türev eser üretimi veya yapay zekâ sistemlerinde kullanım için serbest olduğu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle platformda görüntüleme, akademik ve eğitim amaçlı kullanım, ticari kullanım, türev içerik üretimi ve yapay zekâ kullanımı için ayrı izinlerin tanımlanması önerilmektedir. Özellikle yapay zekâ modellerinin eğitimi, otomatik ses veya görüntü üretimi ve topluluklara özgü kültürel ifadelerin taklit edilmesi gibi kullanım biçimlerinde açık ve ayrı izin mekanizmaları öngörülmektedir.

Dijital Bellek Modeli, yalnızca kayıtların saklandığı bir veri platformu olarak tasarlanmamaktadır. Eğitim alanında güvenilir ve çok dilli kültürel içeriklerin öğretmen ve öğrencilerin kullanımına sunulması; akademik araştırmada farklı ülkelerdeki kayıtların karşılaştırmalı biçimde incelenebilmesi; kültürel diplomasi alanında ise Türk dünyasının kültürel birikiminin uluslararası kamuoyuna doğrulanabilir içeriklerle sunulması öngörülmektedir. Bununla birlikte dijital içerik, yaşayan kültürel aktarımın yerine geçecek bir araç olarak değil; aile, topluluk ve usta-çırak ilişkileri içerisinde sürdürülen aktarımı destekleyen tamamlayıcı bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Raporun uygulama yaklaşımı da kademeli bir politika mantığına dayanmaktadır. Modelin tek seferde bütün ulusal envanterleri kapsayan geniş ölçekli bir teknoloji projesi olarak başlatılması yerine, kurumsal mutabakat ve kapasite analiziyle başlayan, ortak kayıt yapısı ve teknik prototiple devam eden, gerçek kültürel miras kayıtlarıyla pilot uygulamada sınanan; ardından kontrollü biçimde genişleyen bir süreç önerilmektedir. İlk aşamada katılımcı ülkelerin kurumsal ve teknik kapasitesi ortaya konulmalı ve veri paylaşımının hukuki ve idarî çerçevesi belirlenmelidir. İkinci aşamada ortak kayıt profili, çok dilli arama yapısı ve teknik prototip geliştirilmelidir. Üçüncü aşamada farklı kültürel alanları, farklı dil ve alfabeleri, farklı erişim düzeylerini ve çok ülkeli miras örneklerini içeren sınırlı ancak çeşitli kayıtlarla pilot uygulama yapılmalıdır. Pilot sonuçlarına göre sistem geliştirilerek kontrollü genişlemeye geçilmeli; uzun vadede platform sürekli güncellenen kurumsal bir kültürel bellek altyapısına dönüştürülmelidir.

Bu yaklaşımın temel politika mesajı nettir: Türk dünyasının ortak kültürel belleğini güçlendirmek için kültürel miras kayıtlarını tek biçime

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

dönüştürmek değil, ulusal ve yerel farklılıkları koruyarak onları birbirine bağlamak gerekir. Dijitalleşme bu nedenle yalnızca teknik bir veri aktarımı meselesi değil; kültürel temsil, ulusal egemenlik, topluluk hakları, etik kullanım ve kurumsal iş birliği meselesidir.

Dijital Bellek Modeli, Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirasını ortak bir dijital ortamda görünür ve erişilebilir hâle getirmeyi, bunu yaparken de ülkelerin resmî kayıt yetkisini, kültürel çeşitliliği ve mirası yaşatan toplulukların haklarını korumayı amaçlayan uzun vadeli bir kültür politikası ve iş birliği altyapısıdır. Modelin gerçek değerinin, teknolojik ölçeğinden çok Türk dünyasının kültürel hafızasını güvenilir, çoğulcu ve sürdürülebilir bir yapıda birbirine bağlayabilme kapasitesinde olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Türk Dünyası, Türk Devletleri, Kültürel Diplomasi, Kültürel Bellek

**TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK
POLİTİKA RAPORU**

EXECUTIVE SUMMARY

The Turkic World possesses a rich body of intangible cultural heritage shaped by shared historical and cultural ties and transmitted from generation to generation through oral traditions, music, folk dances, traditional crafts, traditional production practices, and social practices. While many elements of this heritage continue to be practised in shared or related forms across different Turkic states, each country and community sustains them within its own historical, social, and cultural context through distinctive names, forms of practice, and local interpretations. Safeguarding the cultural heritage of the Turkic World therefore requires not only identifying shared elements, but also making the local diversity within this shared heritage visible and ensuring its protection.

Turkic states maintain national inventory systems for intangible cultural heritage. However, these systems differ in terms of record structures, classifications, terminology, updating procedures, digital infrastructure, and access conditions. Such differences do not constitute shortcomings in the national systems in terms of their own purposes. The principal challenge is that shared or related cultural heritage records held in different countries cannot be viewed together, compared, or sufficiently connected through a single access environment.

The central policy proposal of this report is not to establish a new common inventory to replace the existing national inventories of the Turkic World, but to preserve national systems while interconnecting their records through a central shared digital platform. Accordingly, this policy report proposes the Turkic World Intangible Cultural Heritage Digital Memory Model, which provides common access, search, and comparison capabilities while safeguarding national data sovereignty and cultural diversity. The Model is based on a two-layer digital memory architecture in which the essential record information required for common access, search, and interlinking is maintained on the central shared platform, while detailed, official, and restricted-access data remain within the relevant national systems.

The first layer of the Model consists of the Turkic World Intangible Cultural Heritage Digital Memory Platform, while the second consists of the participating countries' existing national inventory systems. The shared platform contains the information necessary for common access, including the official record name of the heritage element, local names where applicable, country and region information, a brief description, source institution, national record identifier, access status, and related records. Detailed

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

official descriptions, highresolution audiovisual materials, field records, personal information, and restricted cultural content remain within the relevant national system. In this way, a central platform for access and interlinking is established without requiring all national cultural heritage data to be transferred to a central system. Under the proposed Model, secure automated system-tosystem connections are established between the participating countries' national intangible cultural heritage (ICH) inventories and the Turkic World ICH Digital Memory Platform. Updates, corrections, or changes in access status made in national sources are automatically reflected in the shared platform. This ensures that the accuracy and currency of records on the shared platform remain continuously synchronized with the authoritative national sources.

Under the Model, official records from different countries retain their own names, forms of practice, local characteristics, and institutional sources, while the cultural relationships among these records are separately defined on the shared platform. This approach makes the shared cultural heritage of the Turkic World visible while preventing different national and local forms from being reduced to a single cultural definition. Multilingualism, the preservation of original spellings, and search functionality across different alphabets are integral components of this approach.

The sustainability of the shared digital memory depends on more than technical infrastructure. The report therefore proposes a multi-level governance mechanism based on clearly defined roles and responsibilities. Each participating country designates a competent national coordinating institution; common decisions among countries are taken by a Digital Memory Governing Board based on equal representation; day-to-day technical operations are managed by a Technical Secretariat; and scientific, terminological, cultural, and ethical matters are evaluated by a Scientific and Ethics Board. The Organization of Turkic States is positioned as an institutional stakeholder that may contribute to intergovernmental coordination, while TURKSOY may support cultural cooperation and international visibility.

Another core principle of the Model is the protection of national data sovereignty. Final authority over which official data are transferred to the shared platform, which data remain within national systems, and what access conditions apply remains with the competent institution of the relevant country. The shared platform does not create a new administrative structure that replaces national inventories; rather, it serves as a common access and

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

interlinking layer based on authoritative national sources. The same principle applies to community rights. Digitizing intangible cultural heritage does not mean making all cultural content publicly accessible without restriction. The views of the communities that practise and transmit the heritage are incorporated into decisions concerning how their cultural content is described, what information may be shared, and what forms of use may be permitted. Communities are therefore regarded not merely as providers of data, but as stakeholders with a legitimate voice in the digital representation of their own cultural heritage.

The report also distinguishes between the right of access and the right of reuse. The fact that a photograph, audio recording, video, or oral narrative can be viewed online does not mean that the content may automatically be used commercially, modified, incorporated into derivative works, or used in artificial intelligence systems. The Model therefore proposes separate permissions for viewing, academic and educational use, commercial use, derivative content production, and AI-related use. Explicit and distinct permission mechanisms are envisaged in particular for the training of AI models, automated voice or image generation, and the imitation of community-specific forms of cultural expression.

The Digital Memory Model is not designed merely as a data platform for storing records. In education, it is intended to provide teachers and students with reliable multilingual cultural content; in academic research, it enables records from different countries to be examined comparatively; and in cultural diplomacy, it supports the international presentation of the cultural heritage of the Turkic World through verifiable content. Digital content, however, is not conceived as a substitute for living cultural transmission, but as a complementary resource that supports transmission within families, communities, and master–apprentice relationships.

The implementation approach proposed in the report follows a phased policy logic. Rather than launching the Model as a large-scale technology project covering all national inventories at once, implementation begins with institutional agreement and capacity analysis, continues with the development of a common record structure and technical prototype, is tested through a pilot using real cultural heritage records, and subsequently expands in a controlled manner. In the first phase, the institutional and technical capacities of participating countries should be assessed and the legal and administrative framework for data sharing should be established. In the second phase, the common record profile, multilingual search structure, and technical prototype should be developed. In the third phase, the Model should

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

be tested with a limited but diverse group of records representing different cultural domains, languages and alphabets, access levels, and multinational heritage examples. Based on the results of the pilot, the system should be refined and expanded in a controlled manner, ultimately becoming a continuously updated institutional cultural memory infrastructure.

The core policy message of this approach is clear: strengthening the shared cultural memory of the Turkic World does not require transforming cultural heritage records into a uniform format, but rather connecting them while preserving national and local diversity. Digitization is therefore not merely a matter of technical data transfer; it is also a matter of cultural representation, national sovereignty, community rights, ethical use, and institutional cooperation.

The Turkic World Intangible Cultural Heritage Digital Memory Model is a long-term cultural policy and cooperation infrastructure designed to make the intangible cultural heritage of the Turkic World visible and accessible within a shared digital environment while safeguarding the official record-keeping authority of participating countries, cultural diversity, and the rights of the communities that sustain this heritage. The Model's principal value lies not in the scale of its technology, but in its capacity to connect the cultural memory of the Turkic World within a reliable, pluralistic, and sustainable framework.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Turkic World, Turkic States, Cultural Diplomacy, Cultural Memory

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

GİRİŞ

Türk dünyası, köklü ortak tarihsel geçmişi, ortak dil kökeni, güçlü kültürel etkileşim ağı, sözlü gelenekleri, örf ve adetleri, toplumsal değerleri ve gündelik yaşam pratikleriyle millî hafızayı, kültürel sürekliliği ve ortak aidiyet bilincini besleyen zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Oğuz Kağan, Manas ve Köroğlu gibi destanlar; Nevruz ve Hıdırellez gibi kutlamalar, âşıklık ve destan anlatıcılığı gelenekleri, müzik, el sanatları, atlı sporlar, halk oyunları ve mutfak kültürü, bu ortak mirasın farklı coğrafyalarda yaşayan ve kuşaktan kuşağa aktarılan başlıca unsurlarını oluşturmaktadır. TÜRKSOY ve Türk Devletleri Teşkilatı aracılığıyla gelişen kültürel iş birliği de bu mirasın korunması, tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli imkânlar sunmaktadır. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), UNESCO’nun 2003 Sözleşmesi’nde toplulukların kültürel miraslarının bir parçası olarak kabul ettikleri uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler ve beceriler olarak tanımlanmaktadır. SOKÜM’ün korunması, yalnızca belgelenmesini ve arşivlenmesini değil, yaşatılmasını, kuşaklar arasında aktarılmasını ve ilgili toplulukların koruma süreçlerine katılımını da gerektirmektedir (UNESCO, 2003a; Kurin, 2004).

Türk devletlerinde somut olmayan kültürel mirasa ilişkin ulusal envanterler ve kurumsal kayıt sistemleri bulunmakla birlikte, bu yapıların kayıt biçimleri, terminolojileri, güncelleme süreçleri ve teknik standartları farklılık göstermektedir. Bu durum, ortak veya ilişkili kültürel miras unsurlarının birlikte görülmesini, karşılaştırılmasını ve araştırılmasını güçleştirmektedir. Bu politika raporunun temel amacı, Türk devletlerinin somut olmayan kültürel mirasa ilişkin mevcut ulusal ve kurumsal envanterlerini ortadan kaldırmadan veya tek bir merkezî veri tabanında toplamadan; ulusal veri egemenliğini ve yerel kültürel çeşitliliği koruyarak ortak bir dijital platform üzerinden erişilebilir ve ilişkilendirilebilir hâle getirecek uygulanabilir bir dijital bellek modeli geliştirmektir. Model aracılığıyla kültürel mirasın belgelenmesi ve korunmasının yanı sıra kuşaklar arası aktarımın, akademik araştırmanın, eğitim faaliyetlerinin ve kültürel diplomasinin desteklenmesi hedeflenmektedir.

Bu politika raporunda önerilen model Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bağlamını esas almaktadır. Dijital bellek modeli, ulusal envanterlerin korunarak ortak bir dijital yapı üzerinden yapılandırılmasını ve kültürel mirasın eğitim, akademik araştırma ve kültürel diplomasi alanlarında daha görünür hâle getirilmesini hedeflemektedir. Böylece ortak dijital bellek, yalnızca teknik bir arşivleme aracı değil, Türk dünyasının ortak kültürel hafızasının korunmasını ve gelecek kuşaklara

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

aktarılmasını destekleyen stratejik bir kültür politikası aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye Yüzyılı vizyonunun kültürel mirasın korunması, millî ve tarihsel hafızanın güçlendirilmesi, dijital dönüşüm imkânlarının kamu yararına kullanılması ve Türk dünyasıyla çok boyutlu iş birliğinin derinleştirilmesine yönelik hedefleriyle de örtüşmektedir. Türk devletlerinin somut olmayan kültürel miras unsurlarını ortak bir dijital platform üzerinden görünür, erişilebilir ve ilişkilendirilebilir hâle getiren dijital bellek modeli, Türk dünyasının ortak kültürel birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasına, ortak aidiyet bilincinin güçlendirilmesine ve kültürel bağların kurumsal iş birlikleriyle desteklenmesine katkı sağlayabilecek bir politika aracı niteliğindedir. Bu yönüyle model, yalnızca kültürel mirasın korunmasına yönelik teknik bir dijitalleşme girişimi olarak değil; Türkiye'nin Türk dünyasıyla kültürel, bilimsel, eğitimsel ve ekonomik ilişkilerini geliştirme, ortak değerleri uluslararası düzeyde daha görünür kılma ve kültürel diplomasinin imkânlarını güçlendirme hedefleriyle ilişkilendirilebilecek stratejik bir girişim olarak değerlendirilebilir.

1. MEVCUT DURUM VE PROBLEM ANALİZİ

1.1. Türk Devletlerinde SOKÜM Envanterleri ve UNESCO Kayıtları

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında envanterler, kültürel unsurların tespit edilmesi, kayıt altına alınması, güncel durumlarının izlenmesi ve korunma ihtiyaçlarının belirlenmesi bakımından temel araçlardan biridir. UNESCO'nun 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, taraf devletlerin kendi topraklarında bulunan SOKÜM unsurlarını belirlemesini, bir veya birden fazla envanter oluşturmasını ve bu envanterleri düzenli olarak güncellemesini öngörmektedir. Sözleşme ayrıca ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin belirleme ve koruma süreçlerine mümkün olan en geniş ölçüde katılımını temel bir ilke olarak benimsemektedir (UNESCO, 2003a). Bu doğrultuda bir SOKÜM unsuruna ilişkin envanter kaydının hazırlanması; yalnızca ilgili kültürel mirasın adı ve tanımının değil, yaşatıldığı coğrafyanın, onu yaşatan kişi ve toplulukların, aktarım biçimlerinin, güncel durumunun ve korunma ihtiyaçlarının da belirlenmesini gerektirmektedir.

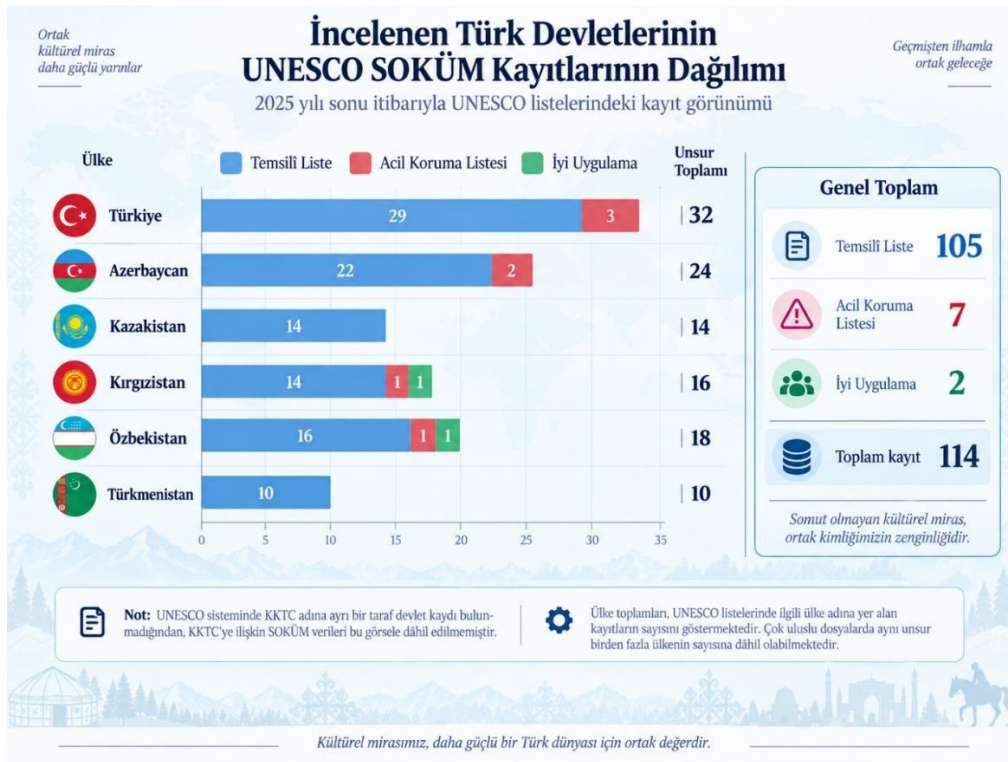
Ulusal envanterler ile UNESCO kapsamındaki uluslararası listeler farklı ancak birbirini tamamlayan işlevlere sahiptir. Ulusal envanterler, ülkelerin kendi sınırları içinde yaşatılan kültürel mirasın belirlenmesi ve korunmasına yönelik temel bilgi altyapısını oluştururken,

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

UNESCO'nun Temsilî Liste, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı belirli unsurların uluslararası tanınırlığını ve görünürlüğünü artırmaktadır. Bununla birlikte UNESCO listeleri bir ülkenin SOKÜM birikiminin tamamını temsil etmemekte, listeye kayıtlı unsur sayısı da doğrudan koruma başarısının göstergesi sayılmamaktadır (Hafstein, 2009; UNESCO, 2003a).

2025 yılı sonu kayıtları esas alındığında, Türkiye'nin 32, Azerbaycan'ın 24, Kazakistan'ın 14, Kırgızistan'ın 15, Özbekistan'ın 17 ve Türkmenistan'ın 10 SOKÜM unsuru UNESCO listelerinde yer almaktadır. Kırgızistan ve Özbekistan ayrıca Korumanın İyi Uygulamaları Kaydında birer uygulamayla temsil edilmektedir (UNESCO, t.y.-b; UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, t.y.). Temsilî Liste ile Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ndeki ülke bazlı unsur sayıları toplam 112'ye, iki iyi uygulama kaydı da eklendiğinde toplam kayıt görünümü 114'e ulaşmaktadır. Ancak çok uluslu dosyalarda aynı kültürel unsur birden fazla ülkenin sayısına dâhil edildiğinden bu toplamlar benzersiz unsur veya kayıt sayısını göstermemektedir. UNESCO DataHub kayıtları dosya numaraları temelinde tekilleştirildiğinde, 79 farklı SOKÜM unsuru ve 2 iyi uygulama kaydı olmak üzere toplam 81 farklı kayıt belirlenmektedir (UNESCO, t.y.-b). Hesaplamada esas alınan kayıtların ayrıntılı listesi Ek 1'de, ülke bazlı dağılımı ise Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Türk Devletlerinin UNESCO SOKÜM Listelerindeki Kayıt Dağılımı

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

UNESCO kayıtlarının yanı sıra Türk devletlerinin ulusal SOKÜM envanterleri de kurumsal yapı, kayıt alanları ve uygulama süreçleri bakımından farklılık göstermektedir. Türkiye’de SOKÜM Ulusal Envanteri’nin temelini il envanterleri oluşturmakta; İl Tespit Kurulları tarafından hazırlanan öneriler merkezi değerlendirme sürecine iletilerek uygun bulunan unsurlar ulusal envantere kaydedilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.). Azerbaycan’da devlet SOKÜM unsurları Sicili bir kurul tarafından yönetilmekte; topluluklar, kamu kurumları, özel kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve bireyler envantere alınmak üzere unsur önerisinde bulunabilmektedir (UNESCO, t.y.-a). Kazakistan’da ulusal envanter kayıtlarında kültürel miras unsurunun adı ve türünün yanı sıra açıklaması, yayılım alanı, görsel-işitsel materyalleri, korunma durumu ve ilgili kişi veya kurumlara ilişkin bilgiler yer almaktadır (Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Spor Bakanlığı, 2015). Söz konusu düzenleme 2025 yılında güncellenmiş olup ulusal listenin oluşturulması ve yürütülmesine ilişkin mevcut kayıt yapısını ayrıntılı biçimde tanımlamaktadır. Kırgızistan’da ulusal envantere kayıt sürecinde ilgili topluluğun önceden ve gönüllü onamı, kuşaklar arası süreklilik, yerel düzeyde tanınma ve unsurun yaşayan miras niteliğini sürdürmesi gibi ölçütler dikkate alınmaktadır (UNESCO, t.y.-d). Özbekistan’da 2015 yılında onaylanan ulusal liste, UNESCO tarafından tanımlanan beş SOKÜM alanı temelinde yapılandırılmıştır (Intangible Cultural Heritage of Uzbekistan, 2015). Türkmenistan’da ise ulusal SOKÜM envanteri ve envanter kayıt kartı 2012 yılında hazırlanmış; 2014 yılında Kültür Bakanlığı bünyesinde ulusal envanterin oluşturulması ve yönetiminden sorumlu özel bir birim kurulmuştur (UNESCO, t.y.-f).

Bu uygulamalar, Türk devletlerinde SOKÜM’ün kayıt altına alınması ve korunmasına yönelik önemli bir kurumsal birikimin bulunduğunu göstermekle birlikte, envanterlerin kapsamı, kayıt alanları, sınıflandırma biçimleri, terminoloji, güncelleme yöntemleri ve kamuya açık bilgi düzeylerinin ülkeler arasında farklılaştığını da ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra kamuya açık verilerin kapsamı ve güncelliği her ülkede aynı olmadığından, söz konusu farklılıkların ülkeler arasında doğrudan bir koruma performansı sıralaması olarak değerlendirilmesi uygun değildir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise UNESCO’nun 2003 Sözleşmesi kapsamındaki taraf devlet raporlama sistemi açısından diğer altı devletten farklı bir konumdadır. UNESCO sisteminde KKTC adına ayrı bir taraf devlet kaydı bulunmadığından, KKTC’ye ilişkin SOKÜM verilerinin diğer altı devletle aynı veri kaynakları ve yöntem üzerinden karşılaştırılması mümkün değildir (UNESCO, t.y.-e). UNESCO’nun taraf devlet raporlama

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

sisteminde Kıbrıs, “Cyprus” adına yer almaktadır. Bununla birlikte KKTC’de yaşatılan SOKÜM unsurlarının ilgili kamu kurumları, üniversiteler ve saha araştırmaları aracılığıyla kayıt altına alınması ve ortak çalışmalara dâhil edilmesi, Türk dünyasının kültürel mirasının daha bütüncül biçimde değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Türk devletlerindeki mevcut SOKÜM envanter sistemlerinin kurumsal yapıları ile model açısından öne çıkan özellikleri Tablo 1’de karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Türk Devletlerindeki SOKÜM Envanter Sistemlerinin Karşılaştırmalı Görünümü

Ülke	Doğrulanabilen ulusal yapı	Model açısından öne çıkan özellik	Sınırlılık / not
Türkiye	SOKÜM Ulusal Envanteri ve il envanterleri temelli yapı	Yerel düzeyden merkezî değerlendirmeye uzanan kayıt sistemi	Kamuya açık kayıtların ayrıntı düzeyi değişebilir
Azerbaycan	Devlet SOKÜM Unsurları Sicili	Topluluklar, kurumlar, STK'lar ve bireyler unsur önerisinde bulunabilir	Filî katılım düzeyi yalnızca kurumsal raporlardan belirlenemez
Kazakistan	Ulusal liste ve ayrıntılı kayıt yapısı	Açıklama, yayılım alanı, görsel-işitsel materyal ve korunma durumu gibi tanımlı alanlar	Ortak kayıt profiliyle teknik eşleme pilotta sınırlı
Kırgızistan	SOKÜM Ulusal Envanteri	Önceden ve gönüllü onam, kuşaklar arası süreklilik ve yerel tanınma ölçütleri	Uygulamanın güncel işleyişi ulusal kaynaklarla izlenir
Özbekistan	Beş SOKÜM alanına göre yapılandırılmış ulusal liste	Alan temelli sınıflandırma	Kamuya açık bilgi ayrıntısı kayıtlar arasında değişebilir
Türkmenistan	Ulusal envanter ve kayıt kartı; Bakanlık bünyesinde sorumlu birim	Kurumsal sorumluluğun belirlenmiş olması	Ayrıntılı kayıt alanlarının erişilebilirliği sınırlı olabilir
KKTC	UNESCO taraf devlet sistemi içinde ayrı ulusal kayıt bulunmuyor	Yetkili kamu kurumları ve kurumsal kaynaklar üzerinden modele katılım mümkün	Diğer altı devletle aynı UNESCO veri yöntemiyle karşılaştırılmaz

Not. Tablo, kamuya açık ve doğrulanabilir kurumsal kaynaklarda bildirilen özellikleri özetlemektedir; ülkeler arasında koruma performansı sıralaması amacı taşımamaktadır. “Model açısından öne çıkan özellik” ve “Sınırlılık/not” sütunları, söz konusu kaynaklardan hareketle bu rapor kapsamında yapılan değerlendirmeleri yansıtmaktadır. Kamuya açık bir bilgiye erişilememesi, ilgili uygulamanın bulunmadığı anlamına gelmemektedir.

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Genel görünüm, Türk devletlerinde güçlü bir SOKÜM birikimi ve bu mirasın korunmasına yönelik farklı ulusal kayıt sistemlerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik, ortak bir dijital bellek modelinin ulusal envanterlerin özgün yapısını koruyan bir yaklaşımla geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

1.2. Mevcut Envanter Sistemlerinde Temel Sorunlar ve Dijitalleşme İhtiyacı

Türk devletlerinde somut olmayan kültürel mirasın kayıt altına alınmasına yönelik ulusal envanterlerin bulunması, kültürel mirasın korunması açısından önemli bir kurumsal altyapı oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu sistemler kayıt alanları, sınıflandırma biçimleri, terminoloji, güncelleme yöntemleri, erişim koşulları ve kullanılan teknik yapılar bakımından farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar ulusal envanterlerin kendi amaçları açısından bir eksiklik oluşturmamakla birlikte, aynı veya ilişkili kültürel miras unsurlarının ülkeler arasında birlikte aranmasını, karşılaştırılmasını ve aralarındaki ilişkilerin görünür hâle getirilmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla Türk dünyası açısından temel ihtiyaç, mevcut envanterleri yeniden oluşturmak değil; farklı sistemlerde bulunan bilgilerin birbirleriyle ilişkilendirilebilmesini sağlayacak ortak bir dijital altyapı geliştirmektir.

Bu noktada dijitalleşmenin yalnızca mevcut belgelerin elektronik ortama aktarılması şeklinde değerlendirilmemesi gerekmektedir. Kültürel miras alanında dijital kayıtların farklı kurumlar ve sistemler arasında kullanılabilmesi; verinin nasıl tanımlandığı, sınıflandırıldığı ve diğer kayıtlarla nasıl ilişkilendirildiğiyle doğrudan bağlantılıdır. Dijital kültürel miras üzerine yapılan çalışmalar da birbirinden bağımsız veri yapılarının ortak standartlar ve anlamsal ilişkiler olmadan farklı sistemler arasında etkin biçimde kullanılamadığını göstermektedir (O'Neill & Stapleton, 2022). Europeana gibi geniş ölçekli kültürel miras uygulamalarında kullanılan bağlantılı veri yaklaşımları ise farklı kurumların kendi kayıt sistemlerini korurken veriler arasındaki ilişkilerin görünür hâle getirilebileceğini ortaya koymaktadır (Silva & Terra, 2024).

Türk dünyası bakımından bu sorunun önemli boyutlarından biri dil ve terminoloji farklılıklarıdır. Ortak veya yakın kültürel kökenlere sahip unsurlar farklı ülkelerde farklı adlandırmalarla kayıt altına alınabilmekte; aynı kavrama yakın anlamlar taşıyan terimler ise yerel bağlamlarda farklı anlam ve işlevler kazanabilmektedir. Nevruz'un farklı coğrafyalarda Nevruz, Novruz, Nauryz, Nooruz ve Navruz biçimlerinde adlandırılması bunun açık örneklerinden biridir.

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Benzer şekilde âşık, akın, bakış/bağış ve ozan gibi kavramlar birbirleriyle ilişkili olmakla birlikte tamamen aynı anlamı taşımamaktadır. Bu çeşitlilik Türk dünyasının kültürel zenginliğinin bir parçasıdır; ancak farklı yazı sistemleri, yerel adlandırmalar ve terminolojik farklılıklar ortak dijital arama ve karşılaştırma süreçlerini güçleştirebilmektedir. Bu nedenle dijitalleşme ihtiyacı, yalnızca verilerin elektronik ortamda bulunmasını değil, yerel adlandırmaları ve anlam farklılıklarını kaybetmeden aralarındaki ilişkilerin kurulabilmesini de kapsamaktadır.

Bir diğer sorun, SOKÜM'ün niteliği gereği yalnızca metin tabanlı kayıtlarla yeterince temsil edilememesidir. Sözlü anlatılar, müzik ve icra gelenekleri, halk oyunları ve geleneksel üretim teknikleri gibi bazı unsurlar ses, görüntü, fotoğraf ve diğer görsel-işitsel materyallerle birlikte belgelenmeyi gerektirmektedir. Bu durum, giderek büyüyen dijital materyalin uzun süre korunması, güncelliğinin sürdürülmesi ve teknolojik değişimlere rağmen erişilebilir tutulması sorununu da beraberinde getirmektedir. Dosya biçimlerinin zaman içerisinde kullanılamaz hâle gelmesi, kayıtların kaynağına ilişkin bilgilerin kaybolması veya dijital materyalin farklı sürümlerinin izlenememesi kültürel belleğin sürekliliği açısından risk oluşturmaktadır. UNESCO'nun Dijital Mirasın Korunması Şartı da dijital mirasın teknolojik eskime karşısındaki kırılganlığına dikkat çekmekte ve uzun dönemli erişilebilirliğin korunmasını temel bir gereklilik olarak ele almaktadır (UNESCO, 2003b).

Dijitalleşme aynı zamanda erişim, hak sahipliği, mahremiyet ve toplulukların kendi kültürel mirasları üzerindeki söz hakkı bakımından yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bir kültürel unsurun dijital ortamda kayıt altına alınması, o unsura ilişkin bütün bilgi, görüntü veya kayıtların sınırsız biçimde erişime açılabileceği anlamına gelmemektedir. UNESCO'nun SOKÜM'e ilişkin etik ilkeleri, mirası yaşatan toplulukların korunma ve kullanım süreçlerindeki rolünü vurgulamakta, geleneksel erişim kurallarının ve toplulukların çıkarlarının gözetilmesini gerekli görmektedir (UNESCO, 2015a). Dijital verilerin yeniden kullanımı ve özellikle yapay zekâ sistemleri tarafından işlenebilmesi, erişim izni ile kullanım izninin birbirinden ayrılması gereğini daha görünür hâle getirmektedir. Bu bağlamda verinin bulunabilir, erişilebilir, farklı sistemler arasında uyumlu biçimde kullanılabilir ve yeniden kullanılabilir olmasını esas alan veri yönetimi ilkeleri, dijital kaynakların etkin biçimde paylaşılmasını ve kullanılmasını desteklemektedir (Wilkinson vd., 2016). Bununla birlikte kültürel verilerin yönetiminde kolektif yararın,

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

toplumların verileri üzerindeki kontrol yetkisinin, sorumluluğun ve etik ilkelerin de gözetilmesi gerekmektedir (Carroll vd., 2020).

Bu sorunlar birlikte değerlendirildiğinde, Türk dünyasının SOKÜM birikiminin dijital ortamda bir araya getirilmesinde merkezî ve tek tip bir kayıt sistemi oluşturma yeterli olmayacağı görülmektedir. Ulusal envanterlerin ve ülkelerin kendi kültürel miras verileri üzerindeki yetkilerinin korunması kadar, yerel adlandırmaların, farklı kültürel yorumların ve toplulukların haklarının gözetilmesi de önem taşımaktadır. Buna karşılık ulusal sistemlerin tamamen birbirinden bağımsız kalması, ortak veya ilişkili kültürel mirasın bütüncül biçimde görünür hâle getirilmesini sınırlandırmaktadır. Bu çerçevede ihtiyaç; ulusal veri egemenliğini ve kültürel çeşitliliği koruyan, farklı ülkelerdeki kayıtların ortak ilkeler doğrultusunda ilişkilendirilmesine imkân veren, çok dilli ve sürdürülebilir bir dijital yapının oluşturulmasıdır.

1.3. Ortak Dijital Belleğin Kültürel ve Stratejik Önemi

Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirasının ortak bir dijital yapı üzerinden görünür hâle getirilmesi, yalnızca mevcut envanterlerin teknik olarak ilişkilendirilmesine yönelik bir dijitalleşme faaliyeti değildir. Önerilen ortak dijital bellek sistemi, farklı coğrafyalarda yaşayan ortak veya ilişkili kültürel unsurların yerel özellikleri korunarak birlikte görülebilmesine ve Türk dünyasının kültürel hafızasının daha bütüncül biçimde ele alınmasına imkân sağlayabilir. Somut olmayan kültürel mirasın yaşayan ve kuşaktan kuşağa aktarılan niteliği dikkate alındığında, dijital belleğin temel değeri kültürel unsurları durağan biçimde arşivlemekten çok, onların farklı topluluklardaki sürekliliğini, çeşitliliğini ve birbirleriyle olan ilişkilerini görünür kılmasında ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle ortak dijital bellek, kültürel mirasın korunmasının yanı sıra Türk dünyasında ortak kültürel hafıza ve aidiyet bilincinin güçlendirilmesine katkı sağlayabilecek bir araç niteliğindedir.

Ortak dijital belleğin önemli katkı alanlarından biri eğitim ve kuşaklar arası aktarımdır. Farklı Türk devletlerinde yaşatılan kültürel öğelerden sözlü anlatıların, müziklerin, halk oyunlarının, el sanatlarının ve geleneksel bilgi birikiminin güvenilir dijital içeriklerle erişilebilir hâle getirilmesi, bu mirasın özellikle genç kuşaklar tarafından tanınmasını destekleyebilir. Aynı kültürel unsurun farklı ülkelerdeki yerel biçimlerinin birlikte görülebilmesi, öğrencilerin hem ortak kültürel bağları hem de Türk dünyasının kendi içindeki çeşitliliği kavramasına katkı sağlayabilir. Bununla birlikte dijital içerik, yaşayan kültürel

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

aktarımın yerine geçen bir araç olarak değil; aile, topluluk, usta-çırak ilişkisi ve uygulama ortamlarında devam eden aktarımı destekleyen tamamlayıcı bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

Ortak ve düzenli biçimde yapılandırılmış somut olmayan kültürel mirasa ait veriler, akademik araştırmalar açısından da önemli bir bilgi altyapısı oluşturabilir. Türkoloji, halk bilimi, tarih, dilbilim, antropoloji, müzikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda çalışan araştırmacılar; aynı veya ilişkili kültürel unsurların farklı coğrafyalardaki adlandırmalarını, uygulama biçimlerini, değişim süreçlerini ve kuşaklar arası aktarım özelliklerini daha sistematik biçimde karşılaştırabilir. Böylece farklı ülkelerde ve kurumlarda dağınık biçimde bulunan kayıtların ilişkilendirilmesi, yalnızca mevcut bilgiye erişimi kolaylaştırmakla kalmayıp yeni karşılaştırmalı ve disiplinler arası araştırmaların geliştirilmesine de katkı sağlayabilir.

Ortak dijital belleğin bir diğer boyutu kültürel diplomasi ve uluslararası görünürlük ile ilişkilidir. TÜRKSOY ve Türk Devletleri Teşkilatı aracılığıyla gelişen kültürel iş birliği, Türk dünyasının ortak kültürel değerlerinin korunması ve uluslararası düzeyde tanıtılması için mevcut bir kurumsal zemin sunmaktadır. TÜRKSOY'un ortak Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması ve uluslararası alanda tanıtılmasına yönelik çalışmaları ile Türk Devletleri Teşkilatının kültür, eğitim ve diğer alanlarda geliştirdiği çok taraflı iş birliği, ortak dijital belleğin kurumsal iş birliği boyutunu da destekleyebilecek niteliktedir (TÜRKSOY, t.y.; Türk Devletleri Teşkilatı [TDT], t.y.). Bununla birlikte uluslararası görünürlüğün artırılması, kültürel mirasın yerel bağlamından koparılması veya farklı uygulamaların tek bir kültürel biçime indirgenmesi sonucunu doğurmamalıdır. Kültürel mirasın temsilinde yerel farklılıkların korunması, ortaklığın sürdürülebilirliği açısından temel bir gerekliliktir (Kirshenblatt-Gimblett, 2004; Smith, 2006).

Bu yaklaşım aynı zamanda Türkiye'nin Türk dünyasıyla kültürel, bilimsel ve eğitimsel ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik güncel politika hedefleriyle de ilişkilendirilebilir. On İkinci Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin bölgesel ve küresel iş birliklerinin güçlendirilmesi ile kültürel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik hedefler birlikte ele alınmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Bu çerçevede Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirasının ortak bir dijital bellek aracılığıyla görünür hâle getirilmesi, Türkiye Yüzyılı vizyonunun kültürel mirasın korunması, dijital dönüşüm ve Türk dünyasıyla iş birliğinin geliştirilmesine yönelik boyutlarıyla örtüşen bir politika alanı olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede ortak dijital bellek; kültürel mirasın korunması ve kuşaklar

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

arasında aktarılmasının yanı sıra eğitim, bilimsel araştırma, kültürel diplomasi ve Türk devletleri arasındaki kurumsal iş birliğini destekleyebilecek çok yönlü bir kültür politikası aracı olarak değerlendirilebilir. Bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi ise ulusal envanterlerin ve veri egemenliğinin korunmasını, ortak teknik ve kurumsal ilkelerin geliştirilmesini ve topluluk haklarının güvence altına alınmasını gerektirmektedir.

2. YÖNTEM

Bu politika raporu, kamuya açık resmî belgelere dayalı nitel doküman incelemesi ve politika modeli geliştirme yaklaşımıyla hazırlanmıştır. İncelemede UNESCO'nun 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, ilgili rehber ve etik ilkeleri, UNESCO SOKÜM listeleri ve periyodik ülke raporları; Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın erişilebilir ulusal envanterleri, mevzuatı ve kurumsal kaynakları ile dijital kültürel miras alanındaki akademik çalışmalar esas alınmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, UNESCO'nun taraf devlet raporlama sistemi içindeki farklı konumu nedeniyle diğer altı devletle aynı veri yapısı üzerinden karşılaştırılmamış; doğrulanabilir kurumsal kaynaklar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İncelemede ulusal envanterler; kayıt ve sınıflandırma yapısı, yerel adlandırmalar, ilgili topluluk ve uygulayıcılar, aktarım biçimleri, korunma durumu, görsel-işitsel içerikler, erişim ve kullanım koşulları ile güncelleme süreçleri bakımından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. UNESCO kayıtlarında ülke bazındaki sayıların yanı sıra çok uluslu dosyalardan kaynaklanan tekrarlar dikkate alınmış ve kayıtlar dosya numaraları temelinde tekilleştirilmiştir. UNESCO dosya numarası, kayıt ve karar bilgileri resmî UNESCO kaynakları üzerinden; ulusal envanterlere ilişkin bilgiler ise ilgili ülkenin erişilebilir mevzuatı, kurumsal sayfaları ve resmî raporları üzerinden değerlendirilmiştir. Farklı kaynaklarda yer alan bilgiler mümkün olduğu ölçüde karşılaştırılarak kontrol edilmiştir.

Kullanılan kanıtların niteliği değerlendirmelerde ayrıca dikkate alınmıştır. Sözleşme, mevzuat ve resmî kararlar hukuki veya kurumsal çerçeveyi; kurum sayfaları ve periyodik raporlar ilgili kurumların bildirdiği uygulamaları; akademik yayınlar ise konuya ilişkin araştırma bulgularını ve bilimsel değerlendirmeleri destekleyen kaynaklar olarak ele alınmıştır. Kamuya açık kurumsal bilgilerin kapsamı ve güncelliği ülkeler arasında farklılık gösterebildiğinden, elde

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

edilen bulgular ülkelerin SOKÜM koruma performanslarını sıralamak amacıyla kullanılmamıştır. Belgelerden doğrudan doğrulanamayan teknik mimari, yönetim ve uygulama tercihleri ise raporun politika önerileri olarak geliştirilmiştir. Rapor, doğrudan saha araştırması, kullanıcı testi veya mirası yaşatan topluluklarla gerçekleştirilen görüşmelere dayalı bir etki değerlendirmesi içermemektedir; bu nedenle önerilen modelin teknik, kurumsal, etik ve kültürel uygulanabilirliği raporda öngörülen pilot uygulama sürecinde gerçek kayıtlar ve ilgili toplulukların katılımıyla sınanır.

3. POLİTİKA ÖNERİSİ

3.1. Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Modelinin Oluşturulması

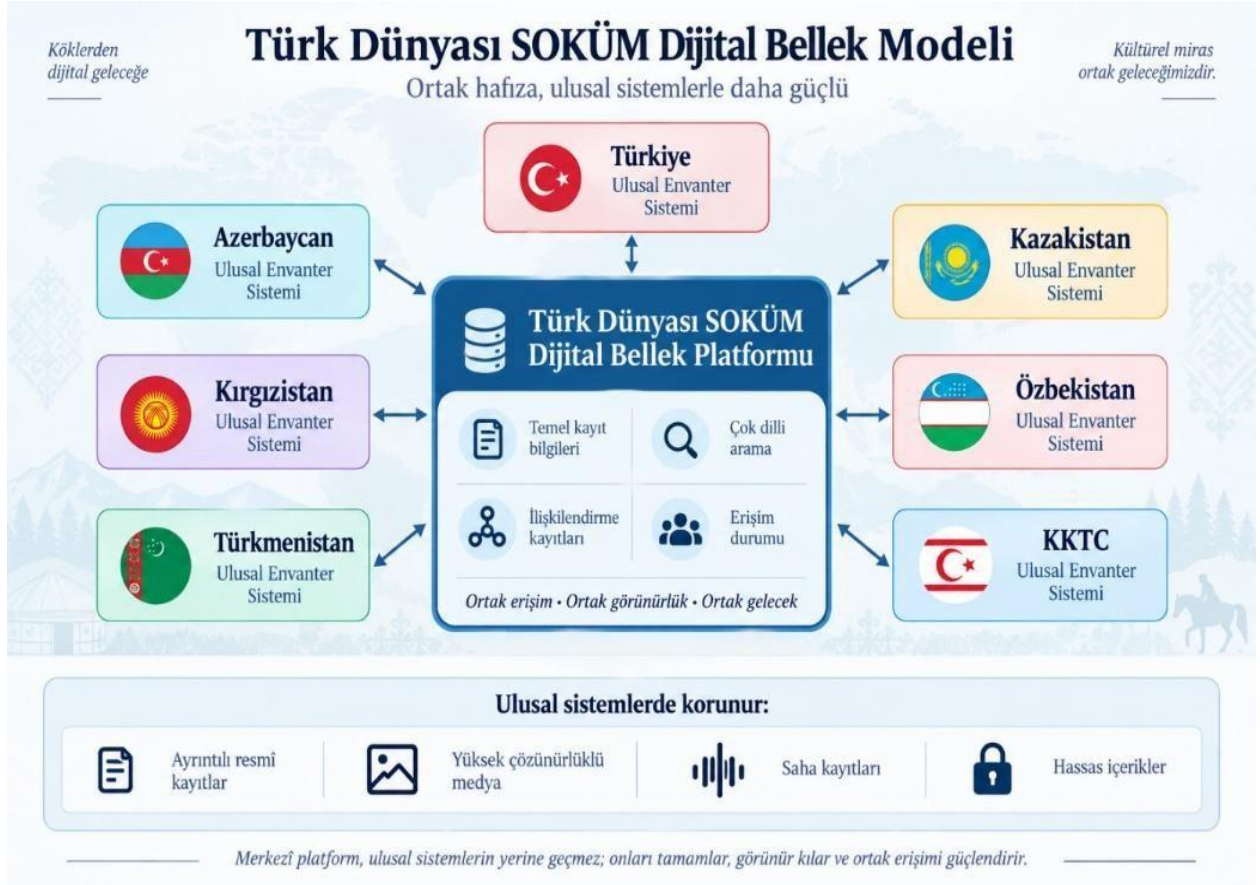
Türk devletlerinin somut olmayan kültürel miras envanterlerinde yer alan kayıtların ortak bir dijital ortamda görünür, erişilebilir ve ilişkilendirilebilir hâle getirilmesi amacıyla Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Modelinin oluşturulması önerilmektedir. Model, ulusal envanterleri ortadan kaldırarak bütün kültürel miras verilerini tek bir merkezî veri tabanında toplamak yerine, mevcut ulusal kayıt sistemlerini koruyan ve bu sistemlerdeki kayıtları ortak bir dijital platform üzerinden erişilebilir hâle getiren bir yapı üzerine kurulmaktadır. Her ülkenin ayrıntılı ve resmî SOKÜM kayıtları kendi yetkili kurumunun sorumluluğunda kalırken, ortak erişim ve karşılaştırma için gerekli temel bilgiler Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformunda bir araya getirilir. Böylece ortak bir dijital erişim noktası oluşturulurken ülkelerin kendi kültürel miras verileri üzerindeki yetkileri ve ulusal envanter sistemlerinin bağımsızlığı korunur. Modelin merkezî ortak platform ile ulusal envanter sistemleri arasındaki ilişkiye dayanan iki katmanlı yapısı Şekil 2’de gösterilmektedir.

Model, ortak platform ile ulusal sistemlerden oluşan iki katmanlı bir veri yapısı üzerinden işler. Ortak platformda her ulusal kayıt için kültürel miras unsurunun resmî kayıt adı ve varsa yerel adlandırmaları, ülke ve bölge bilgisi, kısa tanımı, SOKÜM alanı, kaynak kurum, ulusal kayıt kimliği, son güncelleme tarihi, erişim durumu ve ilişkili diğer kayıtları içeren temel bir katalog kaydı yer alır. Ayrıntılı açıklamalar, yüksek çözünürlüklü görsel-ışitsel materyaller, saha kayıtları, kişisel bilgiler ve erişimi sınırlandırılmış kültürel içerikler ise ilgili ülkenin ulusal sisteminde korunur. İlgili kurumların paylaşımına izin verdiği fotoğraf, ses, video ve diğer dijital

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

içerikler ortak platform üzerinden de erişime açılabilir. Bu yapıda bütün verinin merkeze aktarılması yerine, ortak erişim ve ilişkilendirme için gerekli verinin paylaşılması esas alınır.

Şekil 2. Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Modelinin Yapısı

Katılımcı ülkelerin ulusal SOKÜM envanter sistemleri ile Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformu arasında güvenli ve otomatik sistem bağlantısı kurulur. Ulusal sistemlerin teknik yapılarındaki farklılıklar, farklı veri aktarım yöntemleri oluşturularak değil, her sisteme uygun veri eşleme ve entegrasyon çözümleri geliştirilerek karşılanır. Böylece her ülke kendi ulusal envanter sistemini kullanmaya devam ederken ortak platformla sürekli ve otomatik veri alışverişi sağlanır.

Ortak platformdaki kayıtların kaynağı ve güncelliği açık biçimde izlenebilir. Her katalog kaydı ilgili ulusal kaydın kimliğiyle ilişkilendirilir; kaynak kurum ve son güncelleme tarihi kullanıcıya gösterilir. Ulusal kayıta gerçekleştirilen güncelleme, düzeltme veya erişim değişiklikleri otomatik veri bağlantısı üzerinden ortak platforma yansıtılır. Böylece ortak

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

platform, ulusal envanterlerin yerine geçen ikinci bir resmî kayıt sistemi oluşturmaz; ulusal kaynaklara dayanan ortak erişim ve ilişkilendirme işlevini yerine getirir.

Modelin temel özelliklerinden biri, birden fazla Türk devletinde aynı veya ilişkili biçimlerde yaşatılan kültürel miras unsurlarının ortak ilişkilendirme kayıtları aracılığıyla bir araya getirilmesidir. Her ülkenin ulusal envanterindeki kayıt; özgün adlandırması, uygulama biçimleri, yerel özellikleri ve resmî açıklamalarıyla korunur. Ortak platformda ise bu ulusal kayıtlar arasındaki kültürel bağı gösteren ayrı bir ilişkilendirme kaydı oluşturulur. Bu kayıt, ulusal kayıtların yerine geçen yeni bir resmî envanter kaydı değil; aynı veya ilişkili kültürel miras unsurlarının ortak ve farklı yönlerini birlikte görünür hâle getiren bir bağlantı katmanı olarak işlev görür.

Nevruz bu yapının nasıl işleyeceğini somutlaştıran bir örnek sunmaktadır. Ortak platformda oluşturulan Nevruz ilişkilendirme kaydı altında Türkiye'deki Nevruz, Azerbaycan'daki Novruz, Kazakistan'daki Nauryz, Kırgızistan'daki Nooruz ve Özbekistan'daki Navruz kayıtları birbirine bağlanır. Kullanıcılar bu ortak kayıt üzerinden unsurun farklı ülkelerdeki adlandırmalarına, uygulama biçimlerine, yerel özelliklerine, kaynak kurumlarına ve erişime açık görsel-işitsel içeriklerine ulaşabilir ve bunları karşılaştırabilir. Böylece ortak kültürel bağ görünür hâle gelirken ulusal kayıtların bağımsızlığı ve her ülkedeki farklı uygulama biçimleri korunur.

Dijital Bellek Modelinin kapsamı UNESCO listelerinde yer alan SOKÜM unsurlarıyla sınırlı değildir. Platformun temel veri kaynağını ulusal SOKÜM envanterleri ile ülkelerin yetkilendirdiği resmî ve kurumsal kayıtlar oluşturur. UNESCO kayıt durumu, kültürel miras unsurunun uluslararası tanınırlığına ilişkin tamamlayıcı bir bilgi olarak kayda eklenir. Böylece UNESCO listelerinde yer almayan ancak ulusal veya yerel düzeyde yaşatılan kültürel miras unsurları da ortak dijital bellekte görünür hâle gelir. KKTC'ye ilişkin kayıtlar ise UNESCO taraf devlet sistemi dışında, yetkili kamu kurumları ve doğrulanabilir kurumsal kaynaklar üzerinden ortak platformla ilişkilendirilir.

Ortak dijital bellek çok dilli bir yapı üzerinden sunulur. Ulusal kayıtlardaki özgün adlandırmalar ve yazım biçimleri korunur; Türk dünyası içerisindeki ortak erişimi kolaylaştırmak amacıyla Türkiye Türkçesi karşılıkları, uluslararası erişilebilirliği ve Türk dünyası somut olmayan kültürel mirasının küresel görünürlüğünü desteklemek amacıyla ise İngilizce karşılıkları eklenir. Farklı alfabelerin kullanıldığı ülkelerde özgün yazımın yanında

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Latin harfleriyle aramayı mümkün kılan karşılıklar da sisteme dâhil edilir. Birbirine yakın ancak aynı anlama gelmeyen kültürel kavramlar tek bir terime indirgenmez; aralarındaki ilişki ayrıca gösterilir. Böylece çok dilli arama imkânı geliştirilirken ulusal ve yerel kültürel terminoloji de korunur.

Bu yapı içerisinde Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Modeli, ortak platformda temel kayıt bilgilerinin, çok dilli arama imkânının ve ortak ilişkilendirme kayıtlarının; ulusal sistemlerde ise ayrıntılı ve resmî envanter verilerinin yer aldığı iki katmanlı bir dijital bellek altyapısı olarak işler. Model, kullanıcıların Türk dünyasının farklı ülkelerinde bulunan ortak ve ilişkili kültürel miras kayıtlarına tek bir dijital erişim noktası üzerinden ulaşmasını sağlarken, ulusal envanterlerin kurumsal bağımsızlığını, verilerin kaynağını ve ülkelerin kendi kültürel mirasları üzerindeki yetkilerini korur.

3.2. Ortak Veri Standartları ve Teknik Altyapının Geliştirilmesi

Dijital Bellek Modelinin farklı ülkelerdeki ulusal envanterleri ortak platform üzerinden ilişkilendirebilmesi için öncelikle bütün sistemlerde karşılığı bulunabilecek ortak bir kayıt yapısı oluşturulur. Bu yapı, ülkelerin mevcut envanter sistemlerinin yerine geçmez; farklı sistemlerde tutulan bilgilerin ortak platformda anlaşılmasını, aranmasını ve karşılaştırılmasını sağlayan bir bağlantı çerçevesi işlevi görür. Böylece her ülke kendi kayıt düzenini kullanmaya devam ederken, ortak platforma aktarılan temel bilgiler belirli bir standart içerisinde sunulur. Farklı kurumsal veri yapılarını ortak alanlar üzerinden ilişkilendiren bu yaklaşım, kültürel miras sistemlerinde veri paylaşımını kolaylaştıran temel yöntemlerden biridir (O'Neill & Stapleton, 2022; Silva & Terra, 2024). Bu amaçla Türk Dünyası SOKÜM Ortak Kayıt Profili geliştirilir. Ortak kayıt profili; kültürel miras unsurunun resmî kayıt adı ve varsa yerel adlandırmaları, ülke ve bölge bilgisi, kısa tanımı, SOKÜM alanı, ilgili topluluk veya uygulayıcılar, aktarım biçimi, kaynak kurum, ulusal kayıt kimliği, son güncelleme tarihi, güncel korunma durumu, varsa karşı karşıya bulunduğu riskler ve yürütülen koruma önlemleri, UNESCO kayıt durumu, erişim ve kullanım bilgileri, görsel-işitsel içeriklere ilişkin bağlantılar ve diğer ülkelerdeki ilişkili kayıtlar gibi temel alanlardan oluşur. Bu alanlar, bütün ülkelerin aynı ayrıntı düzeyinde veri üretmesini zorunlu kılmayacak biçimde zorunlu ve isteğe bağlı olarak düzenlenir. Ortak kayıt alanlarıyla tam olarak ifade edilemeyen yerel özelliklerin, farklı yorumların ve kayıt bağlamlarının korunabilmesi için ayrıca serbest açıklama alanı bulunur. Böylece ortak arama ve ilişkilendirme için gerekli asgari

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

bilgi güvence altına alınırken ülkelerin kendi ulusal envanterlerine özgü ek bilgileri ve kültürel farklılıkları koruması mümkün olur.

Her ulusal kayıt ile ortak platformdaki karşılığı arasında açık ve izlenebilir bir bağlantı kurulur. Ulusal envanterde kullanılan kayıt kimliği korunurken, ortak platformda da her kayıt için benzersiz bir dijital kimlik üretilir. Kaydın hangi ülkeye ve kuruma ait olduğu, hangi ulusal kayda dayandığı, ortak platforma ne zaman aktarıldığı ve en son ne zaman güncellendiği sistemde görünür biçimde tutulur. Bir kaydın içeriği değiştiğinde önceki sürümün tarihçesi korunur; böylece kayıtların zaman içerisindeki değişimi ve güncelliği izlenebilir. Bu yapı özellikle farklı ülkelerdeki kayıtların birbirine bağlanması ve aynı unsurun birden fazla sistemde yanlılıkla mükerrer kayıt olarak değerlendirilmesinin önlenmesi açısından önem taşır.

Ulusal envanterlerde kullanılan veri alanlarının ortak kayıt profiliyle eşleştirilmesi için bir veri eşleme sistemi oluşturulur. Örneğin bir ülkede “unsurun yaşatıldığı topluluk”, başka bir ülkede “uygulayıcı grup” veya farklı bir başlık altında kaydedilen bilgiler, ortak platformda aynı temel bilgi alanıyla ilişkilendirilebilir. Böylece ülkelerin kendi terminolojileri ve veri yapıları değiştirilmeden farklı sistemlerden gelen bilgiler ortak platformda anlamlı biçimde kullanılabilir. Uluslararası kültürel miras ve bilgi yönetimi standartlarında kullanılan Dublin Core, Europeana Veri Modeli ve CIDOC CRM gibi yapılar, ortak kayıt profilinin diğer dijital kültürel miras sistemleriyle uyumunu geliştirmek amacıyla eşleme noktaları olarak kullanılabilir; ancak bu standartlardan herhangi biri Türk devletlerinin ulusal envanterlerine doğrudan dayatılmaz.

Ulusal sistemler ile ortak platform arasındaki veri aktarımı güvenli ve otomatik sistem bağlantısı üzerinden gerçekleştirilir. Ulusal envanterlerin farklı teknik yapılara sahip olması nedeniyle her ülkenin mevcut veri yapısı ortak kayıt profiliyle eşleştirilir ve gerektiğinde sisteme özgü entegrasyon arayüzleri geliştirilir. Bu bağlantı sayesinde ulusal sistemlerde yapılan güncellemeler ortak platformdaki ilgili temel kayıt alanlarına otomatik olarak yansıtılır. Veri aktarımı sırasında eksik alanlar, hatalı biçimler ve geçersiz bağlantılar teknik doğrulama kontrolleriyle tespit edilir; olası mükerrer kayıtlar sistem tarafından işaretlenir, içerik doğrulaması ve mükerrerlik değerlendirmesi ise ilgili ulusal kurum tarafından yapılır.

Ortak platformun arama altyapısı yalnızca birebir kelime eşleşmesine dayanmaz. Farklı alfabeler, yazım biçimleri ve yakın kültürel kavramlar arasında tanımlanan ilişkiler de arama sonuçlarına yansıtılır. Örneğin kullanıcı “Nevruz” araması

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

yaptığında Novruz, Nauryz, Nooruz ve Navruz biçimlerine ilişkin bağlantılı kayıtlar da görüntülenebilir. Bununla birlikte birbirine yakın ancak aynı anlama gelmeyen kavramlar sistem tarafından özdeş kabul edilmez; aralarındaki ilişkinin niteliği ayrıca tanımlanır. Ortak ilişkilendirme kayıtlarında bağlantının türü, ilişkilendirmenin gerekçesi, dayanak alınan kaynaklar ve son değerlendirme tarihi de kayıt altına alınır. Bu sayede ortak arama kapasitesi geliştirilirken ulusal ve yerel terminolojinin özgünlüğü korunur. Çok dillilik ve özgün yazımın korunması, ortak dijital belleğin temel tasarım unsurlarından biri olarak ele alınmaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın yalnızca metinsel açıklamalarla temsil edilememesi nedeniyle teknik altyapı görsel-işitsel içerikleri de destekler. Fotoğraf, ses, video, nota, çizim ve ilgili diğer dijital belgeler kayıtlarla ilişkilendirilir. Uzun süreli koruma amacıyla arşiv niteliğindeki yüksek kaliteli ana dosyalar ile kullanıcıların çevrim içi erişimine sunulan kopyalar birbirinden ayrılır. Dijital içerikler için düzenli yedekleme, dosya bütünlüğünün kontrolü, sürüm yönetimi ve teknolojik değişime bağlı olarak dosya formatlarının gerektiğinde güncellenmesi süreçleri uygulanır. Böylece sistemin amacı yalnızca dijital içerik oluşturmak değil, bu içeriğin uzun vadede okunabilir, doğrulanabilir ve erişilebilir kalmasını sağlamaktır.

Teknik altyapıda erişim güvenliği, veri bütünlüğü ve kullanıcı yetkilendirmesi de kayıt yapısının bir parçası olarak ele alınır. Kamuya açık bilgiler ile erişimi sınırlandırılmış içerikler teknik olarak birbirinden ayrılır; kurum yöneticileri, veri girişi yapan yetkili kullanıcılar, araştırmacılar ve genel kullanıcılar için farklı erişim yetkileri tanımlanır. Sistemde gerçekleştirilen kayıt ekleme, son güncelleme ve silme işlemleri kayıt altına alınarak hangi değişikliğin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı izlenebilir hâle getirilir. Kültürel içeriklerin hangi koşullarda görüntüleneceği, yeniden kullanılacağı veya farklı amaçlarla işleneceğine ilişkin ayrıntılı hak ve etik kurallar ise erişim sistemine teknik olarak uygulanabilecek biçimde tanımlanır.

Bu teknik yapı sonucunda Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformu, ülkelerin farklı ulusal envanterlerini tek bir veri şemasına dönüştürmeden ortak kayıt profili, veri eşleme sistemi, benzersiz kayıt kimlikleri, çok dilli arama altyapısı ve esnek veri aktarım yöntemleri üzerinden birbirine bağlayan bir yapı olarak işler. Böylece ulusal sistemlerin farklılıkları korunurken kayıtların ortak platformda aranması, karşılaştırılması, güncellenmesi ve birbirleriyle ilişkilendirilmesi mümkün hâle gelir.

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

3.3. Kurumsal Yönetim ve Koordinasyon Mekanizmasının Oluşturulması

Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Modelinin sürdürülebilir biçimde yürütülmesi, teknik altyapının yanında ülkeler arasındaki görev, yetki ve sorumlulukların açık biçimde tanımlandığı çok düzeyli bir yönetim yapısına dayanır. Modelde ulusal envanterlerin kurumsal bağımsızlığı korunurken ortak platforma ilişkin kararlar ülkelerin eşit katılımıyla alınır. Bu amaçla yönetim yapısı ulusal koordinatör kurumlar, Dijital Bellek Yürütme Kurulu, teknik sekretarya ile Bilim ve Etik Kurulundan oluşur. TÜRKSOY kültürel koordinasyona, Türk Devletleri Teşkilatı ise hükümetler arası eşgüdümüne katkı sağlayan kurumsal paydaşlar olarak yapıya dâhil edilir. Üniversiteler, müzeler, arşivler, araştırma merkezleri, ilgili sivil toplum kuruluşları ve mirası yaşatan topluluklar ise uzmanlık ve içerik süreçlerine katılır.

Her katılımcı ülkede, ilgili kültür bakanlığı veya ulusal SOKÜM envanterinden sorumlu yetkili kurum ulusal koordinatör kurum olarak görev yapar. Ulusal koordinatör kurum; ortak platforma aktarılacak kayıtların doğrulanmasını, veri paylaşımına ilişkin izinlerin kontrolünü, ulusal kayıtlardaki değişikliklerin platforma yansıtılmasını ve ülke içerisindeki kurumlar arasındaki koordinasyonu yürütür. Ortak platformda yer alan bir ulusal kaydın resmî içeriğine ilişkin nihai sorumluluk kaynak ülkenin yetkili kurumunda kalır. Böylece ortak platform, ülkelerin ulusal envanterleri üzerinde yeni bir idarî veya içerik denetimi oluşturmaz.

Ülkeler arası ortak kararlar için Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Yürütme Kurulu oluşturulur. Kurulda her katılımcı ülke yetkilendirilmiş bir temsilciyle yer alır ve ülkeler eşit temsil esasına göre sürece katılır. Yürütme Kurulu; ortak çalışma programını, veri paylaşım esaslarını, platformun gelişim önceliklerini, teknik ve kurumsal ihtiyaçları, yeni uygulama alanlarını ve yıllık faaliyet planını karara bağlar. Ulusal veri egemenliği, erişim koşulları, ortak kayıt yapısında yapılacak temel değişiklikler ve yeni ülkelerin ya da kurumların sisteme dâhil edilmesi gibi bütün tarafları etkileyen konularda ortak mutabakat esas alınır. Kurul başkanlığının belirli dönemlerle katılımcı ülkeler arasında dönüşümlü yürütülmesi, sistemin tek bir ülke veya kurumla özdeşleşmesini önler.

Modelin hükümetler arası ve kültürel koordinasyon boyutları birbirinden ayrıştırılarak yürütülür. Türk Devletleri Teşkilatı, katılımcı devletler arasındaki politika eşgüdümünün, kurumsal mutabakatın ve üst düzey iş birliğinin desteklenmesinde rol alır. TÜRKSOY ise ortak kültürel mirasın görünürlüğü, kültürel kurumlar arasındaki iletişim, ortak içerik çalışmaları ve kültürel diplomasi faaliyetleri bakımından modele katkı sağlar.

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Bu görev paylaşımı, platformun yalnızca teknik bir veri projesi olarak değil, Türk dünyasının mevcut kurumsal iş birliği mekanizmalarıyla bağlantılı bir kültür politikası aracı olarak yürütülmesine imkân verir. Mevcut kurumsal kapasitenin kültür bakanlıkları, TÜRKSOY, TDT, üniversiteler ve diğer kültür kurumlarının birbirini tamamlayacak biçimde kullanılması modelin yönetim yaklaşımının temelini oluşturur. Bu yapıda hükümetler arası koordinasyon ve görünürlük hedefleri, bilimsel değerlendirme ile mirası yaşatan toplulukların temsil haklarını ikincil hâle getirmez; ortak karar süreçlerinde bu üç boyut arasında denge korunur.

Ortak platformun günlük teknik faaliyetleri Dijital Bellek Teknik Sekreteryası tarafından yürütülür. Teknik sekreteryaya; platformun kesintisiz çalışmasını, ulusal sistemlerle veri bağlantılarını, kullanıcı ve yetki yönetimini, yedekleme ve güvenlik süreçlerini, yazılım güncellemelerini, teknik dokümantasyonu ve ulusal koordinatör kurumlara verilen teknik desteği koordine eder. Sekreteryaya, ulusal kayıtların içeriğini değiştirme veya kültürel unsurlar hakkında karar verme yetkisine sahip olmaz; teknik işleyiş ve koordinasyonla sınırlı bir görev alanında faaliyet gösterir. Sekreteryanın hangi kurum bünyesinde faaliyet göstereceği taraf ülkelerin mutabakatıyla kararlaştırılırken, platformun kurumsal mülkiyeti ve temel karar yetkisi Yürütme Kurulunun ortak yönetiminde kalır.

Bilimsel, kültürel ve etik konular için Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Bilim ve Etik Kurulu oluşturulur. Kurul; halk bilimi, kültürel miras, antropoloji, tarih, dilbilim, bilgi ve belge yönetimi, bilişim, hukuk, fikrî mülkiyet ve etik alanlarından uzmanların yanı sıra mirası yaşatan toplulukların temsilcilerini kapsar. Ortak kayıt profilinin geliştirilmesi, kültürel terminolojinin değerlendirilmesi, ilişkili kültürel miras kayıtlarının sınıflandırılması, erişim ve kullanım ilkelerinin yorumlanması ve kültürel temsil konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkların incelenmesi kurulun temel çalışma alanlarını oluşturur. Kurulun işlevi ulusal kurumların yerine karar vermek değil; bilimsel ve etik açıdan ortak bir değerlendirme zemini oluşturmaktır.

Mirası yaşatan toplulukların katılımı yönetim yapısının yalnızca danışma aşamasıyla sınırlı kalmaz. Yeni kayıtların hazırlanması, mevcut kayıtların güncellenmesi, kültürel unsurların nasıl tanımlandığı, hangi bilgilerin kamuya açılabilceği ve bir unsurun diğer ülkelerdeki kayıtlarla nasıl ilişkilendirileceği gibi konularda ilgili toplulukların görüşleri ulusal koordinatör kurumlar aracılığıyla sürece dâhil edilir. Ortak veya tartışmalı kültürel miras unsurlarında, yalnızca kurum ve uzman görüşüne dayanan tek taraflı bir sınıflandırma yerine ilgili ülkelerdeki toplulukların değerlendirmeleri birlikte dikkate alınır. Böylece topluluklar yalnızca veri sağlayan

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

kaynaklar değil, kendi kültürel miraslarının dijital ortamda temsil edilmesine katılan aktörler olarak konumlandırılır.

Kurumsal uyumsuzluklar iki aşamalı bir süreçte ele alınır. Bir kaydın doğruluğu, güncelliği veya ulusal içeriğiyle ilgili konular öncelikle ilgili ulusal koordinatör kurum tarafından değerlendirilir. Birden fazla ülkeyi ilgilendiren ortak ilişkilendirme kayıtları, terminoloji, erişim veya temsil konularındaki farklılıklar ise Bilim ve Etik Kurulunun değerlendirmesi alınarak Yürütme Kurulunda ele alınır. Uyuşmazlık çözülene kadar tartışmalı ulusal kayıt değiştirilmez; gerektiğinde ortak platformda farklı görüşlerin veya kayıtların ayrı ayrı gösterilmesine imkân tanınır. Böylece ortak dijital bellek, kültürel farklılıkların merkezî bir kararla ortadan kaldırıldığı bir yapı yerine, farklı ulusal ve topluluk temsillerinin birlikte görünür olabildiği bir sistem olarak işler. İlgili topluluklar, kendi kültürel miraslarına ilişkin sınıflandırma, ilişkilendirme veya erişim kararlarına ulusal koordinatör kurum aracılığıyla itiraz edebilir. İtirazın konusu, değerlendirme süreci, alınan karar ve kararın gerekçesi kayıt altına alınır ve ilgili taraflara bildirilir.

Yönetişim sürecinin izlenebilirliği için platformun kurumsal faaliyetleri düzenli olarak raporlanır. Katılımcı ülkeler, platforma bağlanan ve güncellenen kayıtlar, gerçekleştirilen teknik geliştirmeler, erişim ve kullanım uygulamaları, karşılaşılan uyumsuzluklar ve bunlara ilişkin çözüm süreçleri hakkında ortak değerlendirme yapar. Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporu, platformun teknik gelişiminin yanı sıra ülkelerin katılımı, toplulukların sürece dâhil edilmesi ve kurumsal işleyiş bakımından da sistemin izlenmesine imkân verir.

Bu yönetim yapısında ulusal koordinatör kurumlar resmî kayıtların ve ulusal veri paylaşımının, Teknik Sekreteryaya platformun teknik işleyişinin, Bilim ve Etik Kurulu bilimsel ve etik değerlendirmelerin, Dijital Bellek Yürütme Kurulu ise ülkeler arası ortak karar ve koordinasyonun sorumluluğunu üstlenir. Böylece yetki tek bir kurumda toplanmadan, görev alanları birbirinden ayrılmış ve ülkelerin eşit katılımına dayanan bir yönetim modeli oluşturulur.

3.4. Topluluk Hakları, Etik, Veri Egemenliği ve Yapay Zekâ Kullanımının Düzenlenmesi

Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformunda dijital erişim, bütün kültürel içeriklerin sınırsız biçimde kamuya açılması anlamına gelmez. Somut olmayan kültürel miras içerisinde yalnızca belirli topluluk üyeleri tarafından bilinen bilgiler, kutsal veya törensel içerikler, aile ve topluluk içi uygulamalar, geleneksel tıp bilgileri, kişisel anlatılar ya da paylaşılması kültürel

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

açıdan uygun görülmeyen görsel-işitsel kayıtlar bulunabilir. Kültürel bilginin bağlamından kopararak dolaşıma sokulması yeni hak, temsil ve kullanım sorunları ortaya çıkarabildiğinden, dijital erişim kültürel içeriğin niteliğine ve ilgili topluluğun tercihinine göre farklılaştırılır (Brown, 2005).

Bu amaçla platformdaki her kayıt için erişim düzeyi tanımlanır. Kayıtlar; kamuya açık, kayıtlı kullanıcılarla sınırlı, araştırmacı iznine bağlı, topluluk veya yetkili kurum onayı gerektiren ve kapalı arşiv niteliğinde olmak üzere farklı erişim düzeylerinde tutulabilir. Aynı kayda bağlı içeriklerin erişim düzeyleri de birbirinden farklı olabilir. Örneğin bir kültürel miras unsurunun adı, kısa tanımı ve kaynak bilgisi herkes tarafından görüntülenirken, törenin ayrıntılı video kaydı yalnızca araştırma izniyle erişilebilir veya belirli bölümleri kamuya kapalı tutulabilir. Böylece bir unsurun ortak dijital bellekte görünür olması ile ona ilişkin bütün kültürel içeriğin sınırsız biçimde yayımlanması birbirinden ayrılır. Platformdaki sınıflandırma, ilişkilendirme, sıralama ve kullanıcı arayüzü tercihleri de kültürel mirasın nasıl temsil edildiğini etkileyebilir. Bu nedenle teknik tasarım kararları yalnızca kullanılabilirlik açısından değil, belirli bir ülke, topluluk veya kültürel anlatıyı diğerlerinin önüne çıkarıp çıkarmadığı bakımından da Bilim ve Etik Kurulu tarafından değerlendirilir.

Görüntüleme hakkı ile yeniden kullanım hakkı da ayrı olarak tanımlanır. Bir fotoğrafın, ses kaydının, videonun veya sözlü anlatının platform üzerinden görüntülenebilmesi; içeriğin ticari ürünlerde, reklamlarda, türev eserlerde veya yapay zekâ sistemlerinde kullanılabileceği anlamına gelmez. Bu nedenle her dijital içerikte kamusal görüntüleme, akademik ve eğitim amaçlı kullanım, ticari kullanım, değiştirme veya türev içerik üretme ve yapay zekâ sistemlerinde kullanma izinleri ayrı ayrı gösterilir. Kullanımın ayrıca topluluk veya kaynak kurum onayına bağlı olduğu durumlar da kayıt içerisinde açık biçimde belirtilir. Böyle bir ayırım, kültürel verinin erişilebilir hâle gelmesi ile sınırsız biçimde yeniden kullanılabilir hâle gelmesini birbirinden ayırır.

Kültürel mirasın belgelenmesi ve dijital ortamda sunulması sürecinde ilgili toplulukların bilgilendirilmiş katılımı kayıt sürecinin bir parçası olarak yürütülür. İçeriğin hangi amaçla kaydedildiği, nerede yayımlanacağı, kimlerin erişebileceği ve hangi kullanımlara izin verileceği kayıt oluşturulurken açıklanır; topluluğun veya ilgili kişilerin tercihleri kayıtlarla birlikte belgelenir. UNESCO'nun SOKÜM'e ilişkin etik ilkeleri de topluluklarla şeffaf iş birliğini ve bilgilendirilmiş

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

onayı öne çıkarmakta, geleneksel erişim kurallarının ve topluluk çıkarlarının gözetilmesini vurgulamaktadır (UNESCO, 2015a).

Topluluk onayı tek tip bir form veya bireysel imza sürecine indirgenmez. Kararların topluluk büyükleri, meslek grupları, aileler, yerel kurullar veya kolektif danışma mekanizmaları üzerinden alındığı kültürel bağlamlarda onay süreci ilgili topluluğun karar alma biçimine uyarlanır. Kimin hangi sıfatla görüş bildirdiği, hangi kullanım alanlarına izin verildiği ve varsa getirilen sınırlamalar kayıt altına alınır. Böylece platform, farklı kültürel toplulukların kendi iç karar alma biçimlerini tek bir idarî modele zorlamadan ortak bir etik çerçeve içerisinde belgeleyebilir.

Ulusal veri egemenliği, modelin hak yönetimiyle birlikte yürütülen diğer temel boyutunu oluşturur. Bir ülkenin resmî ve ayrıntılı SOKÜM kayıtlarının hangi sistemde tutulacağına, hangi bilgilerinin ortak platforma aktarılacağına ve hangi erişim koşullarının uygulanacağına ilişkin yetki ilgili ülkenin yetkili kurumunda kalır. Ortak platforma aktarılan temel bilgilerde kaynak ülke ve kurum açık biçimde gösterilir; ulusal kurum tarafından değiştirilen erişim veya paylaşım koşulları ortak platforma da yansıtılır. Gerekğinde belirli bir dijital içeriğin kamuya açık erişimi durdurulabilir veya erişim düzeyi değiştirilebilir. Böylece ortak dijital bellek oluşturulurken ülkelerin kendi kültürel miras verileri üzerindeki denetim yetkisi ortadan kalkmaz. Veri egemenliği, kültürel miras verisinin nerede ve hangi koşullarda tutulacağına ilişkin kararların yalnızca teknik bir konu olmadığını da ortaya koymaktadır.

Platformdaki kültürel verilerin bulunabilir, erişilebilir, farklı sistemlerde kullanılabilir ve araştırmaya elverişli hâle getirilmesi ile toplulukların kültürel haklarının korunması birlikte ele alınır. Dijital veri yönetiminde verinin bulunmasını ve yeniden kullanımını kolaylaştıran ilkeler, kültürel miras söz konusu olduğunda kolektif yarar, denetim yetkisi, sorumluluk ve etik kullanım ilkeleriyle dengelenir (Carroll vd., 2020; Wilkinson vd., 2016). Bu nedenle teknik olarak erişilebilir bir verinin her amaç için serbestçe kullanılabileceği varsayılmaz. İlgili toplulukların istemediği veya kültürel bağlamla uyuşmayan ikincil kullanım biçimleri erişim ve kullanım koşulları aracılığıyla sınırlandırılır.

Bu ayırım özellikle yapay zekâ uygulamalarında önem kazanır. Ortak platformda bulunan metin, fotoğraf, video, müzik icrası, sözlü anlatı veya ses kaydının çevrim içi olarak erişilebilir olması, bu içeriğin üretken yapay zekâ modellerinin eğitiminde, otomatik ses taklidinde, görüntü veya video üretiminde ya da başka makine öğrenmesi

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

uygulamalarında kullanılmasına kendiliğinden izin vermez. Yapay zekâ eğitimi veya yapay zekâ aracılığıyla türev içerik üretimi için kayıt düzeyinde ayrı bir kullanım durumu tanımlanır. Bu kullanım açıkça izin verilen, izin verilmeyen veya kaynak kurum/topluluk onayına bağlı kullanım olarak gösterilir. Özellikle kişilerin sesini, icra biçimini veya topluluğa özgü kültürel ifadeleri taklit eden uygulamalarda ayrı ve açık onay esas alınır.

Kültürel içeriğin kaynağının görünür tutulması da etik kullanımın temel parçasıdır. Ortak platformda sunulan her dijital içerik; kaynak ülke, kaynak kurum, varsa derleyen veya kayıt sahibi, ulusal kayıt kimliği, kullanım koşulları ve son güncelleme bilgileriyle birlikte gösterilir. Dijital içeriğin başka bir platforma veya araştırma ortamına aktarılabilirdiği durumlarda bu kaynak ve hak bilgilerinin içerikle birlikte aktarılması sağlanır. Böylece kültürel miras unsurunun bağlamından ve kaynağından kopararak anonim bir dijital veri hâline gelmesinin önüne geçilir.

Erişim ve kullanım koşulları sabit kabul edilmez. Toplulukların tercihleri, hukuki düzenlemeler, teknolojik gelişmeler veya kültürel koşullar değiştiğinde ilgili ulusal kurum kayıtların erişim ve kullanım durumunu günceller. Yapılan değişikliklerin tarihi ve kapsamı sistemde izlenebilir biçimde tutulur. Özellikle hassas kültürel içerikler ile yapay zekâ ve ticari yeniden kullanım izinleri belirli aralıklarla gözden geçirilir. Böylece bir kez verilmiş bir erişim kararının süresiz ve değiştirilemez bir izin olarak değerlendirilmesinin önüne geçilir.

Bu yapı sonucunda Dijital Bellek Platformu, kültürel mirası mümkün olduğunca fazla veriyi sınırsız biçimde açan bir dijital arşiv olarak değil; erişilebilirlik ile kültürel hakları, ortak kullanım ile ulusal veri egemenliğini ve teknolojik yenilik ile etik sorumluluğu birlikte gözetken kontrollü bir dijital bellek sistemi olarak işler. Bu yaklaşım, Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirasının dijital ortamda görünürlüğünü artırırken, mirası yaşatan kişi ve toplulukların kültürel ifadeleri üzerindeki hak ve tercihlerini de modelin temel unsurlarından biri hâline getirir.

3.5. Dijital Belleğin Eğitim, Araştırma ve Kültürel Diplomasi Alanlarında Kullanılması

Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformu yalnızca kültürel miras kayıtlarının saklandığı ve arandığı bir veri sistemi olarak değil, bu kayıtların eğitim, bilimsel araştırma ve kültürel diplomasi alanlarında kullanılmasını sağlayan ortak bir kültürel bilgi altyapısı olarak yapılandırılır. Platformda oluşturulan çok dilli, kaynakları doğrulanmış ve birbiriyle

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

ilişkilendirilmiş kayıtlar farklı kullanıcı gruplarına uygun içerik ve araçlarla sunulur. Böylece dijitalleştirme, kültürel mirasın yalnızca belgelenmesine değil; tanınmasına, öğrenilmesine, araştırılmasına ve kuşaklar arasında aktarılmasına hizmet eder. Somut olmayan kültürel mirasın korunması da yalnızca arşivleme değil, yaşatılması ve kuşaklar arası aktarımının desteklenmesiyle birlikte ele alınmaktadır.

Eğitim alanında platform içerisinde Türk Dünyası SOKÜM Eğitim Modülü oluşturulur. Ortak dijital bellekte yer alan kayıtlar arasından eğitim amaçlı kullanıma açık olan metin, fotoğraf, ses, video, harita ve diğer içerikler yaş ve eğitim düzeylerine göre düzenlenerek öğretmen ve öğrencilerin kullanımına sunulur. Kültürel miras unsurlarının yalnızca tanımlarını veren içerikler yerine, unsurun hangi topluluklarda yaşatıldığı, nasıl aktarıldığı, farklı ülkelerde hangi adlarla ve hangi yerel özelliklerle sürdürüldüğü birlikte gösterilir. Örneğin Nevruz konusu işlenirken farklı Türk devletlerindeki adlandırmalar, kutlama biçimleri, müzik, yemek, oyun ve diğer uygulamalar aynı eğitim içeriği içerisinde karşılaştırılabilir. Böylece ortak kültürel bağlar görünür hâle gelirken ülkeler ve topluluklar arasındaki farklılıklar da eğitim sürecinin bir parçası olur.

Eğitim modülünde öğretmenler için hazırlanmış ders materyalleri, öğrenci etkinlikleri, tematik içerik paketleri ve kısa dijital sergiler yer alır. İçerikler ilk ve ortaöğretimden yükseköğretime kadar farklı düzeylerde kullanılabilecek biçimde hazırlanır ve gerektiğinde ülkelerin kendi eğitim programlarına uyarlanabilir. Türkiye Türkçesinin yanında ilgili ülke dilleri ve İngilizce karşılıkların kullanılması, aynı kültürel miras içeriğinin Türk dünyasındaki farklı öğrenci grupları tarafından erişilebilir olmasını sağlar. Ortak ders materyalleri ile öğrenci ve akademisyenler arasında kültürel tanışıklığın artırılması, Türk dünyası gençlerinin daha geniş bir kültürel coğrafyayı tanımaya katkı sağlayabilecek kullanım alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Platform, kuşaklar arası aktarımı destekleyen dijital içeriklerin geliştirilmesine de kaynak sağlar. Mirası yaşatan kişilerin anlatıları, uygulama gösterimleri, usta-çırak ilişkileri, geleneksel üretim süreçleri, müzik ve icra örnekleri ile sözlü anlatımlar gerekli izinler çerçevesinde eğitim içerikleriyle ilişkilendirilir. Genç kullanıcıların yalnızca sonuç ürününü değil, kültürel bilginin nasıl öğrenildiğini ve aktarıldığını da görebilmesi sağlanır. Bu yaklaşım, kültürel mirası geçmişe ait ve değişmez bir unsur olarak sunmak yerine, günümüzde topluluklar tarafından yaşatılan ve dönüştürülen bir kültürel süreç olarak görünür kılar.

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Akademik araştırma alanında platform içerisinde araştırmacı erişim arayüzü geliştirilir. Araştırmacılar ülke, bölge, SOKÜM alanı, kültürel miras unsuru, yerel adlandırma, dil, kaynak kurum ve ilişkili kayıtlar üzerinden arama yapabilir; erişime açık kayıtları karşılaştırabilir ve ulusal kaynağa doğrudan ulaşabilir. Ortak ilişkilendirme kayıtları özellikle birden fazla ülkede yaşatılan kültürel unsurların karşılaştırmalı olarak incelenmesine imkân verir. Nevruz, destancılık, geleneksel müzik, el sanatları veya mutfak kültürü gibi alanlarda farklı ülkelerdeki kayıtların aynı arama ortamından erişilebilir hâle gelmesi, araştırmacının ayrı ulusal sistemlerde dağınık biçimde bulunan kaynaklara ulaşmasını kolaylaştırır. Böylece platform, ulusal envanterlerin yerine geçmeden Türk dünyası üzerine karşılaştırmalı kültürel araştırmalar için ortak bir başlangıç noktası oluşturur. Modelin araştırma ve eğitim erişimini ulusal veri egemenliği korunarak güçlendirebileceği de raporun temel yaklaşımıyla uyumludur.

Araştırma işlevi yalnızca kayıtların görüntülenmesiyle sınırlı tutulmaz. Erişim izni bulunan temel kayıt bilgileri, araştırmacıların karşılaştırmalı analiz yapabileceği biçimlerde dışa aktarılabilir; araştırmalarda kullanılan kayıtların kaynak kurumları ve ulusal kayıt kimlikleri otomatik olarak gösterilir. Platform üzerinden üretilen yayın, tez, proje ve diğer bilimsel çıktılar ilgili kültürel miras kayıtlarıyla ilişkilendirilebilir. Böylece belirli bir unsur hakkında hangi bilimsel çalışmaların yürütüldüğü de zaman içerisinde aynı dijital bellek üzerinden izlenebilir hâle gelir. Araştırma amaçlı veri kullanımı, bir önceki bölümde tanımlanan erişim, yeniden kullanım ve topluluk izinleriyle birlikte yürütülür.

Kültürel diplomasi boyutunda platform, Türk dünyasının ortak ve ilişkili kültürel mirasını çok dilli ve güvenilir dijital içeriklerle uluslararası kamuoyuna sunan ortak bir vitrin işlevi görür. TÜRKSOY ve Türk Devletleri Teşkilatı tarafından gerçekleştirilen kültür yılı programları, festivaller, anma etkinlikleri, uluslararası toplantılar ve kültürel tanıtım faaliyetleri için platformdaki doğrulanmış içeriklerden tematik dijital sergiler hazırlanabilir. “Türk Dünyasında Nevruz”, “Türk Dünyasında Destan Geleneği”, “Geleneksel El Sanatları” veya “Türk Dünyasının Müzik Mirası” gibi temalar altında farklı ülkelerin kayıtları aynı dijital sergide, yerel adlandırmaları ve farklılıkları korunarak birlikte sunulabilir. Ortak dijital belleğin Türk dünyasının kültürel çeşitliliğinin uluslararası görünürlüğünü artırması ve kültürel diplomasiye kaynak sağlaması, modelin temel kullanım alanlarından biridir.

İngilizce içerikler bu aşamada özellikle uluslararası erişim amacıyla kullanılır. Platformun İngilizce arayüzü ve kayıt özetleri; yabancı araştırmacıların, kültür kurumlarının, uluslararası

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

kuruluşların ve genel kullanıcıların Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirasına doğrudan erişmesini sağlar. Böylece uluslararası görünürlük yalnızca UNESCO listelerine girmiş unsurlar üzerinden değil, ulusal envanterlerde bulunan çok daha geniş kültürel miras birikimi üzerinden geliştirilebilir. Kültürel diplomasi faaliyetlerinde ortak unsurlar öne çıkarılırken, bunların farklı ülkelerdeki yerel biçimleri de birlikte gösterilir; ortaklık, kültürel çeşitliliği tek bir biçime indirgeyen bir sunuma dönüştürülmez. Türk dünyasının ortak dijital belleğinin kültürel iş birliğinin yanı sıra karşılıklı tanınma ve güvene katkı sağlayabilecek bir altyapı olduğu da raporun genel çerçevesinde vurgulanmaktadır.

Platformdaki kamuya açık içeriklerden dijital sergiler, kültür rotaları ve tematik tanıtım içerikleri de geliştirilebilir. Birbirleriyle ilişkili el sanatları, mutfak kültürü, mevsimlik kutlamalar veya geleneksel icralar coğrafi ve kültürel bağlantılarıyla birlikte gösterilerek ülkeler arası kültür rotalarına ve sürdürülebilir kültür turizmi çalışmalarına bilgi sağlayabilir. Ancak bu kullanım, kültürel miras unsurlarını yalnızca turistik veya ticari ürünlere dönüştüren bir yaklaşım üzerinden yürütülmez. Dijital içeriklerin tanıtım ve ekonomik kullanımında ilgili toplulukların izinleri, kültürel bağlamın korunması ve ortaya çıkan faydanın yerel topluluklara yansması esas alınır. Kültürel turizm ve yaratıcı endüstriler ekonomik değer üretebilecek alanlar olmakla birlikte, bu değerın mirası yaşatan topluluklarla adil biçimde paylaşılması önem taşımaktadır.

Bu kullanım yapısı sonucunda Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Platformu, envanter kayıtlarını ortak bir dijital ortamda görünür kılan bir katalog olmanın ötesine geçerek; kültürel mirasın kuşaklara aktarılmasına, karşılaştırmalı bilimsel araştırmaların geliştirilmesine ve Türk dünyasının kültürel çeşitliliğinin uluslararası düzeyde tanıtılmasına hizmet eden çok amaçlı bir kültür politikası aracına dönüşür. Eğitim, araştırma ve kültürel diplomasi alanlarında üretilecek içerikler aynı doğrulanmış kaynak sistemine dayanırken, bunların kullanımı 3.4’te tanımlanan topluluk hakları, erişim koşulları ve veri egemenliği çerçevesinde yürütülür. Böylece dijital belleğin görünürlük ve kullanım kapasitesi artırılırken kültürel mirasın bağlamı, kaynağı ve yerel farklılıkları korunur.

3.6. Dijital Bellek Modelinin Uygulanması ve Yol Haritası

Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Modelinin uygulaması, ülkeler arasındaki kurumsal ve teknik kapasite farklılıklarını dikkate alan beş aşamalı bir süreç üzerinden yürütülür. Süreç; hazırlık ve kurumsal mutabakat, ortak kayıt yapısının ve teknik

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

prototipin geliştirilmesi, pilot uygulama, kontrollü genişleme ve sürdürülebilir işleyiş aşamalarından oluşur. Aşamalar için öngörülen süreler kesin tamamlanma tarihleri değil, uygulamanın planlanmasına yönelik zaman aralıklarıdır. Bir sonraki aşamaya geçiş yalnızca sürenin tamamlanmasına değil, ilgili aşamanın kurumsal, teknik, hukuki ve etik çıktılarının gerçekleşmesine bağlıdır. Bu yaklaşım, teknik altyapının görece hızlı geliştirilebilmesine karşılık kurumlar ve toplumlar arasındaki iş birliği ve güven süreçlerinin farklı hızlarda ilerleyebileceği gerçeğini dikkate almaktadır.

Şekil 3. Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Modeli Uygulama Yol Haritası

Birinci aşama: Hazırlık, kapasite analizi ve kurumsal mutabakat (0-6 ay)

İlk aşamada her ülkede ulusal koordinasyonu yürütecek yetkili kurum belirlenir ve mevcut SOKÜM envanter sistemlerinin kurumsal ve teknik kapasitesi ortaya konulur. Envanterlerin dijital yapısı, kullanılan kayıt alanları, veri aktarım imkânları, erişim koşulları, ilgili mevzuat ve insan kaynağı birlikte incelenir. Bu çalışmalar sonucunda her ülkenin ulusal sistemi ile ortak platform arasında otomatik veri bağlantısı kurulabilmesi için gerekli teknik uyarlamaları, veri eşleme ihtiyaçlarını ve entegrasyon gereksinimlerini gösteren bir kapasite haritası oluşturulur.

İkinci aşama: Ortak kayıt yapısı ve teknik prototip (6-12 ay)

İkinci aşamada 3.2’de tanımlanan Türk Dünyası SOKÜM Ortak Kayıt Profili teknik sisteme dönüştürülür. Temel kayıt alanları, çok dilli terminoloji, ulusal ve ortak kayıt kimlikleri, erişim ve kullanım bilgileri ile ulusal sistemlerden yapılacak veri aktarım biçimleri prototip üzerinde

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

uygulanır. Ortak platformun arama, görüntüleme ve ilişkilendirme ekranları geliştirilir; ulusal sistemlerle kurulacak otomatik veri bağlantıları, veri eşleme süreçleri ve farklı teknik yapılara yönelik entegrasyon arayüzleri prototip üzerinde sınanır. Bu aşamanın sonunda gerçek kayıtlarla test edilebilecek çalışan bir prototip, ortak veri yapısı ve farklı ulusal sistemlerin otomatik olarak bağlanmasını sağlayacak entegrasyon altyapısı ortaya çıkar.

Üçüncü aşama: Pilot veri bağlantısı ve saha testi (12–24 ay)

Pilot uygulamaya bütün ulusal envanterlerin aktarılmasıyla değil, modelin farklı koşullarda sınanmasına imkân verecek sınırlı ve çeşitli bir kayıt grubu ile başlanır. Pilot kapsamına farklı SOKÜM alanlarından, farklı alfabe ve dillerde hazırlanmış, görsel-işitsel içerik içeren, farklı erişim koşullarına sahip ve hem yerel hem de birden fazla ülkede yaşatılan kültürel miras unsurları dâhil edilir. Pilot kayıt sayısı sabit bir kota üzerinden değil, teknik ve kültürel çeşitliliği temsil edecek kapsam üzerinden belirlenir. Önerilen ortak kayıt alanlarının kültürel uygunluğunun gerçek kayıtlar ve topluluk katılımıyla sınanması, modelin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Pilot aşamada Nevruz gibi birden fazla ülkede farklı adlandırma ve uygulama biçimleriyle yaşatılan bir unsur üzerinden ortak ilişkilendirme kaydı da gerçek verilerle sınanır. Ulusal kayıtların doğru kaynaklarla eşleşmesi, farklı yazım biçimlerinin arama sonuçlarında bulunabilmesi, ulusal sistemlerdeki son güncellemelerin ortak platforma yansımaları, görsel-işitsel içeriklerin doğru kayıtlarla ilişkilendirilmesi ve erişim izinlerinin uygulanması birlikte test edilir. Kullanıcılar, araştırmacılar, ulusal kurumlar ve mirası yaşatan topluluklardan alınan geri bildirimler teknik değerlendirmeye birlikte ele alınır. Pilot uygulamada ortaya çıkan sorunlar kayıt yapısı, terminoloji, arayüz, erişim sistemi ve veri aktarım süreçlerine yansıtılarak prototip güncellenir. İlişkilendirme yapısının yalnızca tek bir kültürel unsur üzerinden doğrulanmaması amacıyla pilot çalışma, Nevruz'un yanı sıra Dede Korkut/Korkyt Ata, Aytış/Aytıs veya yurt yapım bilgisi gibi farklı nitelikteki çok ülkeli kayıtlarla da sınanır.

Dördüncü aşama: Değerlendirme ve kontrollü genişleme (24–36 ay)

Pilot uygulamanın teknik, kurumsal, hukuki, etik ve kültürel açıdan yeterli sonuç vermesinin ardından ortak platformun kapsamı kademeli olarak genişletilir. Öncelikle otomatik veri bağlantısı ve veri eşleme süreçleri tamamlanan ulusal kayıt kümeleri sisteme bağlanır. Teknik altyapıları farklı olan ülkeler için gerekli entegrasyon uyarlamaları tamamlandıkça yeni kayıt kümeleri ortak platforma dâhil edilir. Böylece bütün ülkelerde aynı otomatik bağlantı ilkesi

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

uygulanırken genişleme, her ülkenin teknik hazırlık düzeyi doğrultusunda kontrollü biçimde gerçekleştirilir.

Genişleme sırasında kayıt sayısının hızlı biçimde artırılması tek başına başarı ölçütü olarak kullanılmaz. Kaynağı doğrulanmış, güncelliği kontrol edilmiş ve erişim koşulları açık biçimde tanımlanmış kayıtlar öncelikle sisteme dâhil edilir. Kaynağı belirsiz, kullanım hakkı açıklığa kavuşturulmamış veya güncelliği doğrulanamayan içerikler ilgili ulusal kurum tarafından incelenene kadar ortak platformda yayımlanmaz. Böylece sistemin büyümesi ile veri kalitesi, kültürel temsil ve hak yönetimi arasında denge kurulur.

Beşinci aşama: Sürekli işleyiş, genişleme ve etki değerlendirmesi (36. ay ve sonrası)

Bu aşamada Dijital Bellek Platformu proje niteliğindeki geçici bir uygulamadan sürekli güncellenen kurumsal bir altyapıya dönüşür. Ulusal sistemlerle kurulan bağlantılar düzenli olarak izlenir; yazılım güncellemeleri, güvenlik kontrolleri, yedekleme, veri bütünlüğü denetimleri, kullanıcı yönetimi ve teknik destek kesintisiz biçimde yürütülür. Dijital dosyaların teknolojik eskime nedeniyle kullanılamaz hâle gelmesini önlemek amacıyla dosya formatları, yedekleme yapısı ve uzun dönemli saklama yöntemleri belirli aralıklarla gözden geçirilir. Uzun dönemli dijital koruma yalnızca platformun çalışmasıyla değil, kayıtların yıllar sonra da okunabilir, kaynakları izlenebilir ve kullanım koşulları anlaşılabilir durumda kalmasıyla değerlendirilir.

Sürekli işleyiş aşamasında platformun kapsamı yeni ulusal kayıtlar, eğitim ve araştırma içerikleri, dijital sergiler ve kültürel diplomasi uygulamalarıyla genişletilir. Teknik ve kurumsal koşullar oluştuğunda diğer Türk toplulukları ile diasporada yaşatılan SOKÜM unsurlarının da güvenilir kurumlar ve doğrulanmış kaynaklar üzerinden sisteme dâhil edilmesine yönelik ayrı bağlantılar geliştirilebilir. Bu genişleme, ulusal envanterlerle aynı statüde resmî kayıt oluşturmak yerine kayıtların kaynağını ve kurumsal niteliğini açık biçimde gösteren farklılaştırılmış bir yapı üzerinden yürütülür.

Modelin sürdürülebilirliği için finansman, teknik altyapının kurulmasından ayrı bir son aşama olarak değil, bütün uygulama sürecine yayılan bir bileşen olarak ele alınır. İlk aşamada kurumsal koordinasyon ve kapasite analizi, ikinci ve üçüncü aşamalarda yazılım geliştirme ve pilot uygulama, sonraki aşamalarda ise bakım, güvenlik, yedekleme, dil desteği, teknik personel ve kullanıcı hizmetleri için gerekli kaynaklar tanımlanır. Taraf ülkelerin ve ilgili Türk dünyası kurumlarının katkı biçimleri ortak yönetim mekanizması

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

içerisinde kararlaştırılır. Böylece platform yalnızca kuruluş döneminde sağlanan belirli süreli bir proje bütçesine bağımlı kalmaz.

Teknik hizmetlerin dışarıdan temin edildiği durumlarda platformun veri yapısı, teknik belgeleri ve yönetim kapasitesi tek bir şirket veya teknoloji sağlayıcısına bağımlı hâle getirilmez. Veri formatları ve bağlantı yöntemleri belgelenir, sistemin başka bir teknik sağlayıcı tarafından sürdürülebilmesine imkân veren altyapı korunur ve ulusal kurumlar kendi verilerini ortak platformdan bağımsız olarak kullanmaya devam eder. Böylece hizmet sağlayıcısının değişmesi ortak dijital belleğin devamlılığını kesintiye uğratmaz.

Uygulamanın performansı hem teknik hem de kültürel göstergeler üzerinden izlenir. Sisteme bağlanan kayıt sayısının yanında ulusal sistemlerle aktif veri bağlantısı bulunan ülke sayısı, güncel kayıtların oranı, farklı dillerde erişilebilen içeriklerin kapsamı, ortak ilişkilendirme kayıtlarının doğruluğu, erişim ve kullanım izinleri tamamlanan kayıtların oranı, platformun kullanıcı düzeyi, eğitim ve akademik araştırmalardaki kullanımı ile ilgili toplulukların güncelleme ve değerlendirme süreçlerine katılımı izlenir. Böylece platformun büyüklüğünden çok kültürel mirasın korunmasına, erişilebilirliğine ve doğru temsiline sağladığı katkı değerlendirilir. SOKÜM çalışmalarında teknik performansın yanında topluluk katılımı, çok dillilik ve etik izinlerin de izlenmesi sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır.

Bu yol haritasıyla Türk Dünyası SOKÜM Dijital Bellek Modeli, bütün ulusal envanterleri kısa sürede tek bir sisteme aktarmaya çalışan geniş ölçekli bir teknoloji projesi olarak değil; kurumsal mutabakatla başlayan, gerçek kayıtlarla sınanan, sonuçlarına göre geliştirilen, kademeli biçimde genişleyen ve sürekli değerlendirilen ortak bir kültürel bellek altyapısı olarak hayata geçirilir. Böylece teknik kapasite farklılıkları uygulamaya engel oluşturmaz; ulusal kayıtların bağımsızlığı korunurken Türk dünyasının ortak ve ilişkili kültürel mirasına sürdürülebilir bir dijital erişim zemini oluşturulur.

SONUÇ

Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirası, farklı coğrafyalarda ortak veya ilişkili biçimlerde yaşatılan, aynı zamanda her ülkenin ve topluluğun tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamı içerisinde kendine özgü biçimler kazanan zengin bir kültürel birikim oluşturmaktadır. Türk devletlerinde bu mirasın korunmasına yönelik ulusal envanterler ve kurumsal yapılar

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

bulunmakla birlikte, kayıt biçimleri, sınıflandırmalar, terminoloji, dijital altyapı, güncelleme süreçleri ve erişim koşulları bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar ulusal envanterlerin kendi işlevleri açısından bir eksiklik oluşturmamakla birlikte, aynı veya ilişkili kültürel miras unsurlarının Türk dünyası ölçeğinde birlikte aranmasını, karşılaştırılmasını ve aralarındaki kültürel ilişkilerin görünür hâle getirilmesini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle temel ihtiyaç, mevcut ulusal envanterleri tek bir yapıya dönüştürmek değil; onların özgünlüklerini ve kurumsal bağımsızlıklarını koruyarak birbirleriyle ilişkilendirilebilmelerini sağlayacak ortak ve sürdürülebilir bir dijital altyapı oluşturmaktır.

Bu raporda önerilen Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Modeli, söz konusu ihtiyaca ulusal sistemleri koruyan iki katmanlı bir yapı üzerinden cevap vermektedir. Modelde ayrıntılı ve resmî SOKÜM kayıtları ilgili ülkelerin yetkili kurumlarının sorumluluğunda kalırken, ortak erişim, arama ve karşılaştırma için gerekli temel kayıt bilgileri ortak platform üzerinden sunulmaktadır. Böylece bütün kültürel miras verilerinin tek bir merkezî veri tabanında toplanması yerine, ulusal sistemler ile ortak platform arasında güvenli, kontrollü ve izlenebilir otomatik veri bağlantısı kurulmaktadır. Ulusal sistemlerin teknik yapılarındaki farklılıklar ise farklı katılım yöntemleriyle değil, her sisteme uygun veri eşleme ve entegrasyon çözümleri geliştirilerek karşılanmaktadır.

Modelin ayırt edici unsurlarından biri, ortak veya ilişkili kültürel mirasın farklı ulusal kayıtlarını tek bir kayıt altında eritmek yerine ortak ilişkilendirme kayıtları aracılığıyla birbirine bağlamasıdır. Bu yaklaşım sayesinde bir kültürel miras unsurunun farklı ülkelerdeki adlandırmaları, uygulama biçimleri ve yerel özellikleri korunurken aralarındaki tarihsel ve kültürel ilişkiler de görünür hâle getirilebilmektedir. Nevruz/Novruz, Dede Korkut/Korkyt Ata, gibi çok ülkeli örneklerin bu yapı üzerinden ilişkilendirilebilmesi, ortak kültürel bağların farklılıkları ortadan kaldırmadan birlikte ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Çok dilli arama, özgün yazım biçimlerinin korunması ve ilişkilendirme kararlarının gerekçeleriyle birlikte kayıt altına alınması da bu yaklaşımın kültürel çeşitliliği gözetken temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

Ortak dijital belleğin sürdürülebilirliği yalnızca teknik altyapının kurulmasına değil, açık biçimde tanımlanmış bir yönetim ve hak yönetimi sistemine bağlıdır. Bu nedenle model; ulusal koordinatör kurumlar, Dijital Bellek Yürütme Kurulu, Teknik Sekreteryaya ve Bilim ve Etik Kurulu arasında görev ve sorumlulukların ayrıldığı, katılımcı ülkelerin eşit temsil edildiği çok

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

düzeyle bir yönetim yapısı öngörmektedir. Mirası yaşatan toplulukların kayıt, güncelleme, ilişkilendirme ve erişim kararlarına katılımı ile bu kararlara itiraz edebilme imkânının sisteme dâhil edilmesi, toplulukları yalnızca veri sağlayan kaynaklar olmaktan çıkarak kendi kültürel miraslarının dijital temsilde söz sahibi aktörler hâline getirmektedir.

Model aynı zamanda dijital erişim ile sınırsız kullanım arasında açık bir ayrım kurmaktadır. Kültürel bir içeriğin çevrim içi olarak görüntülenebilmesi, onun ticari amaçlarla, türev içerik üretiminde veya yapay zekâ sistemlerinde serbestçe kullanılabileceği anlamına gelmemektedir. Erişim ve yeniden kullanım izinlerinin ayrı ayrı tanımlanması, hassas kültürel içeriklerin farklı erişim düzeylerinde tutulabilmesi, kaynak ve hak bilgilerinin kayıtlarla birlikte korunması ve yapay zekâ kullanımının ayrıca düzenlenmesi; teknolojik imkânlarla kültürel haklar arasında dengeli bir yaklaşım geliştirilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle Dijital Bellek Modeli, mümkün olduğunca fazla veriyi kamuya açan bir dijital arşivden ziyade, erişilebilirlik, veri egemenliği, topluluk hakları ve etik sorumluluğu birlikte gözetken kontrollü bir kültürel bellek sistemi olarak tasarlanmıştır.

Ortak dijital belleğin değeri, kültürel miras kayıtlarının tek bir erişim noktasında bulunmasının ötesine geçmektedir. Eğitim alanında kültürel mirasın genç kuşaklar tarafından tanınmasını ve farklı Türk coğrafyalarındaki ortaklıklar ile yerel farklılıkların birlikte öğrenilmesini; akademik alanda karşılaştırmalı ve disiplinler arası araştırmaların geliştirilmesini; kültürel diplomasi alanında ise Türk dünyasının zengin ve çoğul kültürel birikiminin güvenilir, çok dilli ve doğrulanabilir içeriklerle uluslararası düzeyde görünür hâle getirilmesini destekleyebilecek bir altyapı sunmaktadır. Bununla birlikte dijital içerik yaşayan kültürel aktarımın yerine geçen bir araç olarak değil, topluluk, aile, usta-çırak ilişkisi ve uygulama ortamlarında devam eden aktarımı destekleyen tamamlayıcı bir kaynak olarak ele alınmaktadır.

Modelin hayata geçirilmesinde önerilen beş aşamalı yol haritası, geniş ölçekli ve tek seferlik bir dijitalleşme projesi yerine kademeli, sınanabilir ve sürdürülebilir bir uygulama yaklaşımı benimsemektedir. Kurumsal mutabakat ve kapasite analiziyle başlayan sürecin ortak kayıt yapısının geliştirilmesi, teknik prototip, gerçek kayıtlarla pilot uygulama, kontrollü genişleme ve sürekli işleyiş aşamalarından oluşması; teknik, kurumsal, hukuki ve etik sorunların sistem genişletilmeden önce tespit edilmesine imkân vermektedir. Pilot uygulamanın farklı SOKÜM alanlarını, farklı dil ve alfabeleri, farklı erişim koşullarını ve çok ülkeli kültürel miras

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

örneklerini kapsamı, modelin gerçek koşullarda sınanması açısından belirleyici olacaktır. Platformun başarısının yalnızca kayıt sayısı ile değil, veri güncelliği, ilişkilendirme doğruluğu, çok dillilik, erişim ve kullanım izinleri, topluluk katılımı, eğitim ve araştırma kullanımı gibi göstergeler üzerinden değerlendirilmesi de modelin sürdürülebilirliğini güçlendirecektir.

Sonuç olarak Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Miras Dijital Bellek Modeli; ulusal envanterlerin bağımsızlığını ve veri egemenliğini korurken Türk dünyasının ortak ve ilişkili kültürel mirasını görünür, erişilebilir ve karşılaştırılabilir hâle getirmeyi amaçlayan bütüncül bir kültür politikası önerisidir. Modelin temel değeri, ortaklığı kültürel farklılıkları ortadan kaldıran bir standartlaşma olarak değil, farklı ulusal ve yerel biçimler arasındaki ilişkilerin görünür hâle getirilmesi olarak ele almasında yatmaktadır. Bu yaklaşımın başarıya ulaşması; ülkeler arasında sürekli kurumsal iş birliğinin kurulmasına, teknik ve hukuki altyapının sürdürülebilir biçimde yürütülmesine ve özellikle mirası yaşatan toplulukların sürecin bütün aşamalarında etkin biçimde yer almasına bağlıdır. Modelin eğitim, araştırma, kuşaklar arası aktarım ve kültürel diplomasi alanlarında sağlayabileceği katkılar ise uygulama öncesinde doğrulanmış sonuçlar olarak değil, pilot uygulama ve düzenli etki değerlendirmeleriyle sınanacak politika hedefleri olarak değerlendirilmelidir. Bu koşulların sağlanması hâlinde ortak dijital bellek, Türk dünyasının kültürel mirasını yalnızca dijital ortamda koruyan bir sistem değil, bu mirasın kaynağını, çeşitliliğini ve yaşayan niteliğini koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmasını destekleyen sürdürülebilir bir iş birliği altyapısı hâline gelebilir.

**TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK
POLİTİKA RAPORU**

KAYNAKÇA

- Brown, M. F. (2005). Heritage trouble: Recent work on the protection of intangible cultural property. *International Journal of Cultural Property*, 12(1), 40–61. <https://doi.org/10.1017/S0940739105050010>
- Carroll, S. R., Garba, I., Figueroa-Rodríguez, O. L., Holbrook, J., Lovett, R., Materechera, S., Parsons, M., Raseroka, K., Rodriguez-Lonebear, D., Rowe, R., Sara, R., Walker, J. D., Anderson, J., & Hudson, M. (2020). The CARE principles for Indigenous data governance. *Data Science Journal*, 19, Article 43.
- CIDOC CRM Special Interest Group. (2024). *Definition of the CIDOC Conceptual Reference Model (Version 7.3)*. CIDOC CRM.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
- DCMI Usage Board. (2020, 20 Ocak). *DCMI metadata terms*. Dublin Core Metadata Initiative.
- Europeana. (t.y.). *Europeana Data Model*. Europeana Pro. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- Hafstein, V. T. (2009). Intangible heritage as a list: From masterpieces to representation. L. Smith & N. Akagawa (Eds.), *Intangible heritage* (ss. 93–111) içinde. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203884973>
- Intangible Cultural Heritage of Uzbekistan. (2015). *National ICH List*.
- Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Spor Bakanlığı. (2015, 30 Kasım). *Ulusal somut olmayan kültürel miras unsurları listesinin oluşturulması ve yürütülmesine ilişkin kurallar* (368 sayılı emir; 13 Mayıs 2025 tarihli değişikliklerle güncellenmiş metin). Әділет.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Intangible heritage as metacultural production. *Museum International*, 56(1–2), 52–65.
- Kurin, R. (2004). Safeguarding intangible cultural heritage in the 2003 UNESCO Convention: A critical appraisal. *Museum International*, 56(1–2), 66–77.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- O'Neill, B., & Stapleton, L. (2022). Digital cultural heritage standards: From silo to semantic web. *AI & Society*, 37(3), 891–903.
- Silva, A. L., & Terra, A. L. (2024). Cultural heritage on the Semantic Web: The Europeana Data Model. *IFLA Journal*, 50(1), 93–107. <https://doi.org/10.1177/03400352231202506>
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203602263>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (t.y.). *Organization of Turkic States*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- TÜRKSOY. (t.y.). *TÜRKSOY hakkında*. 11 Eylül 2026 tarihinde <https://www.turksoy.org/> adresinden erişildi.
- UNESCO. (2003a). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*.
- UNESCO. (2003b). *Charter on the preservation of digital heritage*.
- UNESCO. (2015a). *Ethical principles for safeguarding intangible cultural heritage*.
- UNESCO. (2015b). *Guidance note on inventorying intangible cultural heritage*.
- UNESCO. (t.y.-a). *Azerbaijan: Periodic reporting on the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

- UNESCO. (t.y.-b). *Intangible Heritage List* [Veri seti]. UNESCO DataHub. 11 Eylül 2026 tarihinde <https://data.unesco.org/explore/assets/ich001/> adresinden erişildi.
- UNESCO. (t.y.-c). *Inventories: Identifying for safeguarding*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- UNESCO. (t.y.-d). *Kyrgyzstan: Periodic reporting on the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- UNESCO. (t.y.-e). *The States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- UNESCO. (t.y.-f). *Turkmenistan: Periodic reporting on the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. (t.y.). *UNESCO somut olmayan kültürel miras listeleri*. 11 Eylül 2026 tarihinde adresinden erişildi.
- Wilkinson, M. D., Dumontier, M., Aalbersberg, I. J., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., Blomberg, N., Boiten, J.-W., da Silva Santos, L. B., Bourne, P. E., Bouwman, J., Brookes, A. J., Clark, T., Crosas, M., Dillo, I., Dumon, O., Edmunds, S., Evelo, C. T., Finkers, R., ... Mons, B. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, 160018.

**TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK
POLİTİKA RAPORU**

EKLER

EK 1. İncelenen UNESCO SOKÜM Kayıtlarının Ayrıntılı Listesi

Dosyaya taraf devletler	Unsur / uygulama	Kayıt / genişletme	Tür	Dosya no.
Türkiye	Meddahlık Geleneği	2008	TL	00037
Türkiye	Mevlevi Sema Törenleri	2008	TL	00100
Türkiye	Âşıklık Geleneği	2009	TL	00179
Türkiye	Karagöz	2009	TL	00180
Türkiye	Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah	2010	TL	00384
Türkiye	Geleneksel Sohbet Toplantıları	2010	TL	00385
Türkiye	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	2010	TL	00386
Türkiye	Geleneksel tören keşkeği	2011	TL	00388
Türkiye	Mesir Macunu Festivali	2012	TL	00642
Türkiye	Türk kahvesi kültürü ve geleneği	2013	TL	00645
Türkiye	Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı	2014	TL	00644
Türkiye	Geleneksel çini sanatı	2016	TL	01058
Türkiye	Islık Dili	2017	AKL	00658
Türkiye	Geleneksel Türk okçuluğu	2019	TL	01367
Türkiye	Hüsn-i Hat: Türkiye’de İslam sanatında geleneksel güzel yazı	2021	TL	01684
Türkiye	Geleneksel Ahlat taş işçiliği	2022	AKL	00655
Türkiye	Zeytin yetiştiriciliğiyle ilgili geleneksel bilgi, yöntem ve uygulamalar	2023	AKL	01983
Türkiye	Antep İşi Nakışı	2025	TL	02294
Azerbaycan	Azerbaycan mugamı	2008	TL	00039
Azerbaycan	Azerbaycan âşıklık sanatı	2009	TL	00253
Azerbaycan	Geleneksel Azerbaycan halı dokuma sanatı	2010	TL	00389
Azerbaycan	Tar yapım ve icra sanatı	2012	TL	00671
Azerbaycan	Çovgan: Azerbaycan’da geleneksel Karabağ atlı oyunu	2013	AKL	00905
Azerbaycan	Kelagay: İpek kadın başörtülerinin yapımı, kullanımı ve simgeselliği	2014	TL	00669

**TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK
POLİTİKA RAPORU**

Azerbaycan	Lahıc bakırcılığı	2015	TL	00675
Azerbaycan	Dolma yapımı ve paylaşımı geleneği	2017	TL	01188
Azerbaycan	Yallı (Koçari, Tenzere): Nahçıvan'ın geleneksel toplu dansları	2018	AKL	01190
Azerbaycan	Nar Bayramı: Geleneksel nar şenliği ve kültürü	2020	TL	01511
Azerbaycan	Pehlivanlık kültürü: Zorhana oyunları, spor ve güreş	2022	TL	01703
Azerbaycan	Azerbaycan'da tandır yapımıcılığı ve ekmek pişirme	2024	TL	02120
Kazakistan	Kazak dombra küy sanatı	2014	TL	00996
Kazakistan	Kazakistan'da küreş	2016	TL	01085
Kazakistan	Kazak aşık oyunları (Assyk)	2017	TL	01086
Kazakistan	Kazak at yetiştiricilerinin geleneksel bahar şenliği ritüelleri	2018	TL	01402
Kazakistan	Orteke: Kazakistan'da dans, kukla ve müzik içeren geleneksel gösteri sanatı	2022	TL	01878
Kazakistan	Betaşar: Geleneksel düğün ritüeli	2024	TL	01746
Kırgızistan	Akınlık: Kırgız destan anlatıcılarının sanatı	2008	TL	00065
Kırgızistan	Ala-Kıyız ve Şırdak: Geleneksel Kırgız keçe halı sanatı	2012	AKL	00693
Kırgızistan	Kırgız destan üçlemesi: Manas, Semetey, Seytek	2013	TL	00876
Kırgızistan	Kökbörü: Geleneksel atlı oyun	2017	TL	01294
Kırgızistan	Ak kalpak zanaatı: Kırgız erkek başlığının yapımı ve kullanımına ilişkin bilgi ve beceriler	2019	TL	01496
Kırgızistan	Eleçek: Kırgız kadın başlığına ilişkin geleneksel bilgi ve ritüeller	2023	TL	01985
Kırgızistan	Geleneksel Kırgız içeceği maksımın yapım bilgisi ve kültürel bağlamları	2025	TL	02123
Özbekistan	Baysun bölgesinin kültürel alanı	2008	TL	00019
Özbekistan	Katta Aşula	2009	TL	00288
Özbekistan	Askiya: Nükte sanatı	2014	TL	00971
Özbekistan	Palov kültürü ve geleneği	2016	TL	01166

**TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK
POLİTİKA RAPORU**

Özbekistan	Harezmi dansı Lazgi	2019	TL	01364
Özbekistan	Bahşi sanatı	2021	TL	01706
Özbekistan	Özbekistan'da seramik sanatları	2023	TL	01989
Özbekistan	Kobiz yapım ve icra sanatı	2025	AKL	02329
Türkmenistan	Göroğlu destan sanatı	2015	TL	01028
Türkmenistan	Küştdepdi şarkı ve dans ritüeli	2017	TL	01259
Türkmenistan	Türkmenistan'da geleneksel Türkmen halıcılığı	2019	TL	01486
Türkmenistan	Dutar yapımcılığı ve şarkıyla birlikte geleneksel müzik icrası	2021	TL	01565
Türkmenistan	Ahal Teke atı yetiştirme sanatı ve at süsleme gelenekleri	2023	TL	01978
Türkmenistan	Türkmen alabay köpeği yetiştirme sanatı	2025	TL	02269
Özbekistan, Tacikistan	Şaşmakam müziği	2008	TL	00089
Kazakistan, Kırgızistan	Aytış / Aytıs: Doğaçlama sanatı	2015	TL	00997
Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye	İnce ekmek yapımı ve paylaşımı: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka	2016	TL	01181
Kuzey Makedonya, Türkiye	Bahar Bayramı Hıdırellez	2017	TL	01284
Azerbaycan, İran	Kamança / Kamantcheh yapım ve icra sanatı	2017	TL	01286
Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye	Dede Korkut / Korkyt Ata / Dede Qorqud mirası: Destan kültürü, halk anlatıları ve müzik	2018	TL	01399
Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye	Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala/Göçürme	2020	TL	01597
Azerbaycan, İran, Türkiye, Özbekistan	Minyatür sanatı	2020	TL	01598
Birleşik Arap Emirlikleri, Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Çekya, Fransa, Almanya, Macaristan, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Kore Cumhuriyeti, Kırgızistan, Moğolistan, Fas, Hollanda, Pakistan, Polonya, Portekiz, Katar, Suudi Arabistan, Slovakya, İspanya, Suriye	Doğancılık: Yaşayan insanlık mirası	2021 (güncel kapsam)	TL	01708

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

Azerbaycan, Türkiye	Çay kültürü: Kimlik, misafirperverlik ve toplumsal etkileşim sembolü	2022	TL	01685
Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan	Nasreddin Hoca / Molla Nesreddin / Molla Ependi / Apendi / Afendi Kozhanasyr fıkra anlatma geleneği	2022	TL	01705
Türkmenistan, İran	Türkmen tarzı iğne işi sanatı	2022	TL	01876
Afganistan, Azerbaycan, İran, Türkiye, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan	İpek böcekçiliği ve dokuma için ipeğin geleneksel üretimi	2022	TL	01890
Azerbaycan, Türkiye	Balaban / Mey zanaatkârlığı ve icra sanatı	2023	TL	01704
Azerbaycan, Türkiye	Sedef kakma işçiliği	2023	TL	01874
Kolombiya, Kıbrıs, Almanya, Kırgızistan, Lüksemburg, Nijerya, Slovenya, Togo	Ebelik: Bilgi, beceri ve uygulamalar	2023	TL	01968
Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkiye, Özbekistan	Tezhip: Təzhib / Tazhib / Zarhalkori / Tezhip / Naqqoshlik	2023	TL	01981
Azerbaycan, İran, Türkiye, Özbekistan	İftar / Eftari / İftor ve sosyokültürel gelenekleri	2023	TL	01984
Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, İran, Irak, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Moğolistan	Nevruz / Novruz / Nauryz / Nooruz / Navruz ve diğer yerel adlar	2009; genişletme: 2016, 2024	TL	02097
Kuzey Makedonya, Türkiye	Geleneksel Gayda / Tulum yapımcılığı ve icrası	2024	TL	02114
Afganistan, İran, Tacikistan, Özbekistan	Rubab / Rabab yapım ve icra sanatı	2024	TL	02143
Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan	Kırgız, Kazak ve Karakalpak yurtlarının yapımına ilişkin geleneksel bilgi ve beceriler	2014; genişletme: 2025	TL	02284
Özbekistan	Margilan Zanaat Geliştirme Merkezi: Atlas ve adras üretiminin geleneksel teknolojilerinin korunması	2017	İUK	01254
Kırgızistan	Göçebe oyunları: Mirası yeniden keşfetmek, çeşitliliği kutlamak	2021	İUK	01738

TL = İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi; AKL = Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi; İUK = Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı.

Not 1: İUK satırları miras unsuru değil, koruma programı/uygulamasıdır. Her güncel dosya tabloda bir kez yer alır. Türkiye'deki adlandırmalarda Millî Komisyon sayfası esas alınmış; diğer adlar Türkçeye çevrilerek kısaltılmıştır. Bağlantılı dosya numarası resmî kayda götürür. Ülke adları kültürel aidiyetin münhasırlığını değil dosyaya taraf

TÜRK DÜNYASINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKA RAPORU

devletleri gösterir. Ebelik dosyasındaki “Kıbrıs”, UNESCO kaydındaki CY devlet kodudur; KKTC adına ayrı kayıt değildir.

Kaynaklar: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (t.y.); UNESCO (t.y.-b). Erişim ve veri kontrol tarihi: 7 Eylül 2026.

